

ทุนและแรงงานของ “เธอ”: นางแบบภาพเปลือยของกลุ่มศิลปินแนว “อเมริกันสกูลในประเทศไทย”¹

Capital and Labour of ‘The Lady’:
A Nude Model for
‘American School Artists in Thailand’

พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง²

Pollavat Prapatong

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะเปิดเผยโครงสร้างของสังคมที่สร้างนางแบบเปลือยสำหรับวาดภาพขึ้นในสังคมไทยในฐานะแรงงานที่ไร้ตัวตน มีชีวิตในสองพื้นที่ทางสังคม จากการศึกษาชีวิตของนางแบบที่ทำงานมา 38 ปี โดยผลงานศิลปะที่เกิดขึ้นจากแรงงานของการเป็นแบบนั้น มีคุณค่ามากกว่าตัวตนเองที่อยู่ในสถานภาพ โง่ จน เจ็บ ในบทสรุปของบทความนี้เสนอให้ศิลปินทบทวนการมีส่วนร่วมในการสร้างผลงานศิลปะที่มาจากนางแบบเปลือยด้วย

คำสำคัญ: นางแบบเปลือย, ศิลปะ, แรงงาน

Abstract

This article aims to reveal a social structure in which a nude model was created in Thai society as a selfless labourer existing in two social spheres. This study was based on the life of a nude model who had been in this profession for 38 years. It was found that the model-depicting works of art were generally regarded as having greater value than the model herself, whose life was in a circle of stupidity, poverty and suffering. It argues that artists reconsider the nature of their involvement in creating works of art from nude model.

Keywords: nude model, art, labour

บทนำ:

มนุษย์เป็นสัตว์ (คล้ายแมงมุม) ที่ห้อยตัวอยู่ในสายใย ของความหมายที่เขาถักทอขึ้น³

บทความนี้เป็นบทความที่ศึกษาชีวิตของผู้หญิงคนหนึ่ง เป็นกรณีศึกษาเฉพาะที่แสดงข้อถกเถียงระหว่างทุนของตัวบุคคลที่เลื่อนไหลไปมาบนฐานความเป็นแรงงานของอาชีพอิสระที่เปิดเผยตัวตนไม่ได้ เป็นการศึกษาชีวิตของผู้หญิงวัย 60 ปี คนหนึ่ง โดยบทความนี้จะเรียกว่า “เธอ” ที่มีอาชีพที่เปิดเผยไม่ได้กับสังคมสาธารณะและครอบครัว ทั้งที่ไม่ได้เป็นอาชีพที่ผิดกฎหมาย (แต่ความจริงสังคมไทยไม่เรียกว่าเป็นอาชีพ) เป็นอาชีพรับจ้างที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาทักษะตนเองและความรู้ที่สะสมประสบการณ์ อาชีพที่เธอทำคือ “นางแบบสำหรับวาดภาพเปลือย” ที่ทำงานให้กับศิลปินและสถาบันการศึกษาของรัฐมาอย่างยาวนานรวม 38 ปี ถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2558) แต่การเป็นนางแบบนั้นไม่ใช่เธอเป็นนางแบบเพียงคนเดียวในประเทศไทย แต่เธอเป็นนางแบบที่ทำงานมาอย่างยาวนานที่สุด และกล่าวได้ว่าเธอทำงานนี้มานานกว่าใครในประเทศไทย แม้นางแบบก่อนหน้านั้นหรือร่วมสมัยกับเธอที่เริ่มงานอาชีพนี้ก็ได้อีกทำงานและปกปิดว่าเคยมีอาชีพนี้ เช่นเดียวกับเธอถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้มีนางแบบภาพเปลือยเพื่อการวาดภาพจำนวนมากขึ้นและเปิดเผยตัวตนจำนวนหนึ่ง อย่างกรณีสารคดีชื่อ “นางเปลือย”⁴ ที่เปิดเผยชีวิตของนางแบบเปลือย และศิลปินบางคนที่เปิดเผยชื่อจริงและหน้าตาของนางแบบเพื่อวาดภาพเปลือยของตนเช่น ไพศาล มีสุนทร⁵ ที่มีทั้งภาพเคลื่อนไหวที่ปรากฏชื่อนางแบบ และหนังสือที่มีชื่อนางแบบและความคิดเห็นของนางแบบในเนื้อหาด้วย (ไพศาล มีสุนทร, 2558) ซึ่งทำให้เห็นว่าปัจจุบันไม่ใช่เรื่องที่ต้องปิดบังและสามารถเปิดเผยได้ แต่สำหรับ “เธอ” นั้นได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของยุคสมัย และ “ถูกกักขัง” ในสังคมที่ยึดมั่นในแนวศีลธรรมของยุคสมัยหนึ่ง การเขียนเรื่องนี้เป็นการเปิดเผยชีวิตที่ถูกกักขังในความเงียบไร้เสียงของแรงงานคนหนึ่งทำงานอย่างเดียวดาย และเก็บความสำเร็จไว้ ไม่มีสถานภาพทางสังคมที่จะยกย่องเชิดชูในฐานะมีอาชีพ

บทความนี้ให้ความหมายการวาดภาพเปลือยที่มาจากคำว่า “Nude” ในภาษาอังกฤษ ซึ่ง ธเนศ วงศ์ยานนาวา⁶ ได้อธิบายว่า “อะไรคือ “nud” คำว่า Nude มีรากศัพท์มาจาก nudus ในภาษาละติน หมายถึง เปลือย ไม่มีอะไรปกปิด ไม่มีอะไรป้องกัน วางเปล่า ไม่พอ ในศตวรรษที่ 17 ความหมายของคำว่า Nude ในฐานะคำวิเศษณ์ หรือคำขยายนั้น หมายถึง เรียบ ๆ ชัดแจ้ง เปิด ถ้าเป็นคำกริยา ยังหมายถึง การทำให้ใครบางคนสูญเสียอะไรบางอย่างไป แต่ราวศตวรรษที่ 18 คำนี้ก็เริ่มถูกใช้ในเชิงสุนทรียะ (aesthetic) อย่างไรก็ดี คำนี้ถูกนำมาใช้กับมนุษย์เมื่อราว กลางศตวรรษที่ 19 ทั้งนี้ยังเป็นคำที่ใช้กับอะไรก็ตามที่ไม่ใช่มนุษย์อีกด้วย” (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2557: 147)

เมื่อคำว่า Nude สามารถใช้กับวัตถุได้ ดังนั้นคำนี้จึงเชื่อมกับคำว่า “Naked” หรือ “เปลือย” ทำให้ Nude กับ Naked กลายเป็นขั้วตรงข้ามกัน ความชัดเจนของการแบ่งขั้วตรงข้ามนี้ปรากฏในศตวรรษที่ 19 ซึ่งคำว่า Nude กลายเป็นความหมาย ศิลปะและการค้า ต่อมาในทศวรรษที่ 1860 ความแตกต่างยังเพิ่มความหมายทาง ศิลธรรม ความบริสุทธิ์ในคำว่า Nude ในขณะที่คำว่า Naked นั้นมีความหมาย เกี่ยวข้องกับการสังวาสโดยตรง ดังนั้นขั้วตรงข้ามที่ได้รับการยอมรับกัน (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2557: 150)

บทความนี้เป็นการแสดงถึง ความเป็นแรงงานของเธอกับเป็นแรงงานที่ผลิต อะไรในสังคมไทย เธอเป็นแรงงานหรือเป็นงานอดิเรกของการพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการอาสาสมัครเพื่ออุทิศตนให้กับสังคมในฐานะ “ครู” หรืออาจมีข้อถกเถียงว่า เธอคือวัตถุแห่งแรงบันดาลใจทางศิลปะที่มีเลือดเนื้อเท่านั้น เพราะเธอไม่ได้มีชีวิต และใช้ชีวิตเป็นนางแบบในสังคม ที่ใช้คำว่า “ครู” เป็นคำอำพรางเพื่อเกียรติยศ ทางสังคมแก่ “เธอ”

ศิลปินมีเป้าหมายในการสร้างภาพเปลือยทำไม เพื่อผลงานศิลปะ หรือเพื่อ ผู้หญิงในการสร้างจินตนาการผ่านศิลปะ สำหรับคนในวงการศิลปะแล้วพยายาม สร้างความหมายให้เห็นว่า “ศิลปะnud” ต้องการยกระดับให้ไปถึงสิ่งที่สมบูรณ์ (Absolute) กระบวนการยกระดับทำให้เกิดภาพnudที่ไม่ได้เป็นของจริงหรืออะไรที่

ไม่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงในโลก และภาพนู้ดไม่ได้เกี่ยวข้องกับอะไรกับโลกเชิงประจักษ์ (Empirical) แต่เป็นอะไรที่แสดงถึงความเหนือกว่า เป็นอุดมคติเป็นรูปแบบของความสมบูรณ์ และเป็นแบบรากฐาน (Archetype) โลกของนู้ดจึงเป็นโลกของอภิปรัชญา เพราะภาพนู้ดสามารถทำให้เราเข้าใจถึง สัตตะ (Being) และบางแนวคิดในศตวรรษที่ 15 ยังสามารถอธิบายว่าร่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบคณิตศาสตร์ได้เช่นกัน (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2557: 161-163) คุณค่าของตัวเธอกับคุณค่าของภาพที่วาดจากตัวเธอ นั้นเป็นเช่นไร

บทความนี้ไม่ใช่ครั้งแรกที่เธอให้สัมภาษณ์ เธอเคยให้สัมภาษณ์เรื่องนี้ไม่น้อยกว่าสองครั้งทั้งในนิตยสารและรายการโทรทัศน์มาแล้ว โดยทั้งสองนั้นเป็นการเน้นที่อาชีพนางแบบเท่านั้น เป็นการเสนอเรื่องชีวิตของนางแบบเปลือยสำหรับวาดภาพ สำหรับบทความนี้จะแตกต่างจากที่เธอเคยให้สัมภาษณ์มาแล้ว เป็นบทความทางสังคมศาสตร์ โดยจะนำเสนอเรื่อง “ทุนและความเป็นแรงงาน” ของเธอในการเป็นนางแบบเพื่อผลิตงานศิลปะ

ประวัติศาสตร์นางแบบ (เปลือย: นู้ด) เพื่องานศิลปะ

การศึกษาทางศิลปะตะวันตกมีกระบวนการศึกษาที่เกิดขึ้นจากแนวคิดมนุษยนิยมที่สืบเนื่องมาจากอารยธรรมกรีกโบราณ และการพัฒนาการในยุโรปที่เน้นทักษะการถ่ายทอดความสมบูรณ์แบบในอุดมคติของความงดงามในร่างกายนุษย์ การสร้างรูปมนุษย์ให้มีความใกล้เคียงความสมบูรณ์แบบนั้นก็เพื่อแสดงถึงความใกล้กับความจริง ความดี ความงาม

การสร้างภาพเปลือยของผู้ชายและผู้หญิงในสังคมกรีกโบราณนั้นเป็นการสร้างแบบของอุดมคติ แต่อย่างไรก็ตาม เวื่อนร่างของผู้ชายจะมีสถานะที่สูงส่งกว่าผู้หญิงที่แสดงถึงความเสื่อม และด้วยความควบคุมความเสื่อมนี้เอง การสร้างรูปเปลือยสตรีต้องสร้างจากแบบของโสเภณี ซึ่งธเนศได้กล่าวไว้ดังนี้

“สำหรับสังคมกรีกโบราณ สายสัมพันธ์กับนางคณิกาชั้นสูงยังเป็นอะไรที่ทรงพลัง นางคณิกาที่โด่งดังและผู้เป็นต้นแบบอย่าง ฟรีนิ (Phryne) เองนั้นก็ไม่ได้มีปัญหาทางศีลธรรมแต่อย่างใดสำหรับการให้โสเภณีมาเป็นต้นแบบของรูปปั้นกรีกโบราณที่มีชื่อเสียงอย่าง Aphrodite of Knidos (น่าจะปั้นราว 39760-330 B.C.) รูปปั้นดังกล่าวคงมาจนเป็นที่ปรารถนาของกษัตริย์จากดินแดนตะวันออกสำหรับราคาที่ไม่ใครทราบว่ายาวราคาเท่าใด และรูปปั้นที่ไม่เปลือยขายกันในราคาที่เท่าใด ซึ่งในกรีกโบราณนั้นผลงานศิลปะที่มีราคาค่างวदनนั้นเป็นสิ่งที่พึงปรารถนามากกว่าที่จะเป็นผู้หญิงหรือโสเภณีที่มีชีวิตจริง ๆ แม้ว่าสังคมดังกล่าวผู้หญิงและโสเภณีอาจจะไม่มีสิ่งที่พึงประสงค์อย่างออกหน้าออกตา และโสเภณีเองก็เป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะที่ยิ่งใหญ่” (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2557: 158)

ต่อมาการพัฒนาการในการวาดภาพมนุษย์นั้นได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นงานการความรูปแบบมาตรฐานที่สมบูรณ์แบบใดเป็นหลักวิชาด้วยการศึกษากายวิภาคอย่างเป็นระบบ ศิลปินเพียงมีทักษะในการปรับแต่งลดทอนความสมบูรณ์นั้นให้ใกล้เคียงกับต้นแบบ ได้กลายเป็นศิลปะแบบหลักวิชาที่เป็นวิธีวิทยาทางวิจิตรศิลป์ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ

“ภาพนู้ดผู้หญิงเข้ามามีบทบาทในวงการศิลปะแทนภาพเปลือยผู้ชาย ในราวศตวรรษที่ 17 ปรากฏการณ์นี้เกิดจากการที่กายวิภาคไม่ได้รับความนิยมอีกต่อไป ผลงานการใช้ภาพผู้หญิงนี้แสดงลักษณะที่ว่าแม้ภาพผู้หญิงไม่ได้มีลักษณะของความติดงอมปัญหาที่สูงส่ง แต่ร่างกายของผู้หญิงให้โอกาสในการวาดรูปที่มีลักษณะที่หลากหลายมากกว่าร่างกายของผู้ชายเพราะมีทรวดทรงองค์เอวมากกว่า กระนั้นก็ดีสถานะของผู้หญิงที่เป็นแบบเองกลับถูกมองอย่างไม่ไว้วางใจเหตุเพราะผู้หญิงส่วนมากที่มาเป็นแบบคือโสเภณี อย่างไรก็ตาม กว่าที่ร่างกายผู้หญิงเปลือยกายจะมาเป็นส่วนสำคัญในการวาดรูปของ

สถาบันศิลปะหรือกลายเป็นหลักวิชาที่ลวงเลยมาจนถึงศตวรรษที่ 19 และนอกเหนือจากสถาบันศิลปะแล้วผู้หญิงก็ถูกกีดกันออกไปจากวงการศิลปะ” (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2557: 196)

รูปมนุษย์ถูกถ่ายทอดให้มีความหลากหลายไกลจากความงามในอุดมคติของกรีกโบราณ เมื่อยุโรปเข้าสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรมเกิดกลุ่มคนที่สร้างขึ้นจากกระบวนการผลิตในสังคมอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากต่อเนื่องยาวนาน และ การที่เกิดการล่าอาณานิคมจากมหาอำนาจยุโรปสร้างความตื่นตาตื่นใจในรูปแบบร่างกายมนุษย์ในพื้นที่ห่างไกล แตกต่าง เย้ายวน และเรียกพื้นที่เหล่านั้นว่า “ไร่การพัฒนา”

การวาดภาพมนุษย์ที่เคยต้องใช้ทักษะที่ฝึกฝนจนกลายเป็นสิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นพรสวรรค์เฉพาะบุคคล และเป็นส่วนหนึ่งของการรับใช้ศาสนาและชนชั้นสูงแบบวาดภาพนั้นมาจากแรงงานที่ไม่ได้เป็นอาชีพ โดยใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวทางสังคมเป็นหลักในการแสวงหาแนวทางแบบ การเกิดขึ้นของอาชีพนางแบบเปลือยเพื่อวาดภาพในยุโรปเกิดขึ้นเมื่อไร่นั้นบทความนี้คงไม่ใช่พื้นที่หาคำตอบทางประวัติศาสตร์ แต่ที่แน่ๆ คือในอดีตนั้นนางแบบก่อนศตวรรษที่ 20 ต้องยืนเป็นแบบในท่าเดิมเป็นระยะเวลายาวนานในการวาดภาพ ดังนั้นท่วงท่าของการเป็นแบบวาดภาพจึงเป็นท่าที่มนุษย์ผ่อนคลาย พักผ่อน มีการถืออุปกรณ์การค้ายันร่างกายให้ทรงตัวในเวลานาน เพื่อให้ศิลปินหรือนักเรียนวาดภาพใช้เวลาในการศึกษาร่างกายและถ่ายทอดได้อย่างไม่ผิดเพี้ยนไป ร่างกายของแบบจึงเป็นสิ่งที่สำคัญในการเลือกผู้หญิงมาเป็นแบบมากกว่าความสามารถในการแสดงท่วงท่าที่งดงามอย่างหลากหลาย

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีแนวทางศิลปะกลุ่มหนึ่งขึ้นที่เรียกว่า American Expressionist เป็นแนวรูปแบบทางศิลปะที่เกิดขึ้นในอเมริกาที่นิวยอร์ก การเกิดขึ้นของแนวคิดนี้ในช่วงปี 1940-1950 นับเป็นจุดเริ่มต้นของศิลปะแบบอเมริกันอย่างแท้จริง ที่เป็นตัวของตัวเอง ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของศิลปะแบบยุโรปอีกต่อไป อาจกล่าวได้ว่า เป็น “วัฒนธรรมอเมริกัน” (สืบสาย เพ็ญสมบุญ, 2541: 44) ที่เกิดขึ้นในประเทศเกิดใหม่ เพราะมีคำอธิบายถึงศิลปะแนว American

Expressionist ว่าเป็นการแสดงออกมาอย่างมีเสรีภาพ ต่อต้านแนวคิดศิลปะแบบดั้งเดิมที่กำลังเสื่อมสลายไป เป็นการเข้าสู่ยุคใหม่อย่างแท้จริง การเกิดขึ้นของแนวทางนี้ทำให้อเมริกาได้ใช้ศิลปะนี้เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตยในยุคสงครามเย็นด้วย เพราะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้นนักคิดนักเขียนนักวิทยาศาสตร์จากยุโรปได้อพยพเข้ามาในอเมริกาเป็นจำนวนมาก กลุ่มหัวก้าวหน้าเหล่านี้เป็นกลุ่มศิลปินที่หลบภัยการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์มาสร้างพื้นที่ใหม่ในอเมริกาที่ต่อต้านสังคมดั้งเดิมในยุโรป ตลอดจนสืบเนื่องของอุดมการณ์โลกประชาธิปไตยในยุคสงครามเย็น American Expressionist⁷ แตกตัวออกเป็นหลายกลุ่มเป็นจำนวนมาก ได้ขยายตัวไปจากศูนย์กลางศิลปะที่นิวยอร์กไปยังพื้นที่ต่างๆ ในอเมริกา และกระจายไปยังวัฒนธรรมอื่นๆ ผ่านความช่วยเหลือและการโฆษณาชวนเชื่อของอเมริกาในช่วงสงครามเย็น จึงกลายเป็นความเสรีภาพของการแสดงออกและรสนิยมที่เสรีของอุดมการณ์ประชาธิปไตย⁸

การวาดภาพคนและรูป การวาดภาพคนโดยเฉพาะภาพเปลือยได้เปลี่ยนแปลงไปจากสายวิจิตรศิลป์ของยุโรปที่เคร่งครัดในระเบียบวิธีการวาดการค้นหาคำความจริงที่มีอุดมคติ มาเป็นเสรีภาพการแสดงออกและเสรีภาพของผู้ชมในการรับรู้ความหมายที่ตีความกับความหมายไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกันอีกต่อไป เกิดการวาดที่เกิดขึ้นอย่างพร้อมกับการเคลื่อนไหวร่างกายที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาของแบบการแสดงออกอย่างเสรีในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างศิลปินกับนางแบบออกเป็นรูปแบบที่เรื้อรังทับซ้อนและสั่นสะเทือนด้วยสีดำด้วยเส้นและความรู้สึกสิ่งเหล่านี้เข้ามายังสังคมไทยผ่านอุดมการณ์สงครามเย็นและสิ่งที่เรียกว่าการพัฒนา

ภาพเปลือยของศิลปินและการฝึกฝนการวาดภาพเปลือยนั้นเป็นหลักสูตรที่ผู้เรียนทางด้านวิจิตรศิลป์หรือที่เรียกกันต่อมาว่าทัศนศิลป์ต้องได้ฝึกฝนทุกคนทั้งนี้ในสังคมที่เคร่งครัดเรื่องศาสนานั่นอาจทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในตัวตนของนักศึกษา ครูผู้สอน และสังคมโดยทั่วไป เมื่อภาพเขียนนั้นถูกแสดงต่อสาธารณชนในประเด็นเหล่านี้ไม่ได้เป็นข้อถกเถียงอย่างเด่นชัดในสังคมไทย แต่เป็นประเด็นที่สำคัญต่อข้อขัดแย้งทางศาสนาในประเทศฟิลิปปินส์ ในปี ค.ศ.1964 เจ้าหน้าที่การพิมพ์ของฟิลิปปินส์ได้ประกาศห้ามขายหนังสือ 2 เล่มคือ Life⁹ และ Free Press

เนื่องจากนิตยสารทั้งสองได้ลงภาพเปลือยของพระเยซูอันเป็นผลงานของไมเคิล แองเจโล และยังมิภาพวีนิธ (Birth of Venus) ของบอตติเชลลี ด้วยเหตุผลที่ว่า ภาพเปลือยขัดต่อวัฒนธรรม (คริสเตียน) ของฟิลิปปินส์ จนต้องมึนักวิชาการ มาอธิบายว่าภาพเปลือยเป็นวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากฟิลิปปินส์จนรับศาสนาคริสต์ ถึงแม้ว่าฟิลิปปินส์จะตกเป็นอาณานิคมของอเมริกาตั้งแต่ พ.ศ.1898 แล้วก็ตาม¹⁰

ภาพที่ 1 นิตยสาร Life Magazine ฉบับเดือนกรกฎาคม ปี ค.ศ.1964

การเข้ามาอิทธิพลของอเมริกาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และประเทศไทย ก็เป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่สงครามเย็นในภูมิภาคนี้ การสร้างอุดมการณ์ประชาธิปไตย ของอเมริกาได้ผ่านสิ่งที่เรียกว่าความช่วยเหลือหลายด้าน และด้านหนึ่งคือ การศึกษาในการพัฒนาสถาบันการศึกษาในประเทศไทย อเมริกาได้เลือกวิทยาลัย วิชาการศึกษาเป็นเป้าหมายหนึ่งของความช่วยเหลือ โดยมีการแลกเปลี่ยนอาจารย์ และพัฒนาอาจารย์เพื่อให้ได้คุณวุฒิที่สูงขึ้น (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2537: 44) ดังนั้นการกลับมาของกลุ่มคนที่อยู่ในโครงการต่างๆ ของอเมริกาได้กลับ

มาทำงานในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก และมีส่วนหนึ่งเท่านั้นที่มีความตื่นตาตื่นใจ และเข้าใจความหมายของอุดมการณ์และกลายเป็นผู้ประกาศแนวคิดศิลปะแบบ “อเมริกันสกูลในประเทศไทย”¹¹ โดยใช้แนวทาง American Expressionist และรูปแบบที่เกิดขึ้นในอเมริกามาเป็นเครื่องมือในการสร้างผลงานศิลปะ โดยเฉพาะที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของสงครามเย็นที่เป็นการต่อสู้ระหว่างอุดมการณ์ทางการเมืองสองค่าย

รูปคนที่เปลี่ยนแปลงของศิลปินรุ่นใหม่ที่เรียนจบจากอเมริกาต้องฝึกฝน คนที่เป็นแบบโดยเฉพาะแบบเปลือยที่ต้องแสดงการเปลี่ยนท่าทางอย่างมีระบบ มีจังหวะเหมาะสมกับการวาดภาพ จึงเกิดการสร้างผู้คนที่มีความสามารถที่จะเป็น “นางแบบ” และสามารถสร้าง “เธอ” ขึ้นจากนักศึกษาที่เรียนจากโรงเรียนเพื่อนำของรูปที่หารายได้พิเศษมาเป็นแบบ และสามารถช่วยให้ศิลปินและนักศึกษามองวัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์ได้อย่างดี ยิ่ง ส่งผลให้เกิด “แรงงานจากนางแบบเปลือยที่มีทักษะ” ในสังคมอนุรักษ์นิยม ที่มีลักษณะปิดกั้นเสรีภาพการแสดงออกของความเป็นมืออาชีพ ด้วยสิ่งที่เรียกว่า “ศีลธรรม” และ “ความละอาย” การปิดกั้นการรับรู้สิ่งยั่ววนทางเพศ ดังนั้น “เธอ” ในฐานะนางแบบได้กลายเป็นแรงงานที่ไร้ตัวตนและต้องใช้ชีวิตอยู่แบบสองตัวตนในตัวเองคนเดียว ไร้เพื่อนและครอบครัวของตนเอง มีแต่เครือข่ายที่สนิทแบบสังคมเกษตรกรรม พื้นที่ทำงานของเครือข่ายของเธอได้ถูกเมืองและการพัฒนารุกคืบเข้ามาเปลี่ยนแปลงชีวิต นั่นคือชีวิตของเธอ แต่ที่เป็นสิ่งตรงข้ามกับอีกรูปแบบของเธอก็คือชีวิตของนางแบบสำหรับวาดภาพเปลือยเพื่อการวาดภาพของศิลปินที่ “เธอ” เป็นต้นแบบ เป็นครู โดยรูปที่วาดขึ้นนั้นมีมูลค่ามากมายและมีคุณค่าทางสุนทรียภาพ ได้รับการยกย่องและภาพเดินทางไปแสดงทั่วโลก โดยติดตั้งในสถานที่ที่มีความสำคัญทางสังคม

ชีวิตของ “เธอ” ผู้เป็น “อีเรียม” และ “โคมยง” ในคราวเดียวกัน

ชีวิตของ “เธอ” นั้นเปรียบได้กับยูคินิยายเรื่องแผลเก่า ที่เป็นกลุ่มคนชนบทชายขอบพระนครที่มีที่ดินทำกินของตนเอง แต่การที่เมืองขยายตัวออกไป พื้นที่โดยรอบก็กลายเป็นพื้นที่ที่ต้องการการพัฒนา จากเรื่องแผลเก่า นั้น “เรียม” ได้ถูกนำไปบางกอก และ “อีเรียม” ได้เปลี่ยนตัวเองไปเป็น “โคมยง” และในตอนสุดท้ายก็กลับมาเป็น “เรียม” อีกครั้ง “เธอ” เองนั้นก็เติบโตจากชายขอบพระนครเช่นกัน แต่การแปลงตัวของเธอนั้นไม่ได้เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิงแบบเรียม แต่เป็นการแปลงกายเพื่อการประกอบอาชีพที่สังคมในขณะนั้นไม่ยอมรับเท่านั้น “เธอ” จึงมีชีวิตที่มีสองด้าน และด้านที่ปิดบังคือชีวิตที่ประสบความสำเร็จในฐานะผู้เชี่ยวชาญ

“เธอ” อายุครบหกสิบปีในปีนี้ เธอเป็นคนชายขอบของกรุงเทพฯ แถวบางเขน ต้นตระกูลทางฝ่ายแม่เป็นคนในพื้นที่ชานเมืองกรุงเทพฯ (ในช่วง พ.ศ.2498-2518) เธอมีเครือญาติเป็นจำนวนมากซึ่งปัจจุบันนี้หลายคนเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เป็นเจ้าที่ดินในบริเวณชานเมืองริมคลองที่เคยเป็นทางสัญจรหลัก ต่อมาญาติบางคนของเธอได้ใช้ทุนที่ดินของตนเองผันตัวกลายเป็นนักธุรกิจพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ ยุคแรก ๆ ของกรุงเทพฯ แม่ของเธอแต่งงานกับคนจีนต่างด้าวที่ไม่มีทุนมีแต่แรงกาย ครอบครัวยุคแรกเธอทำอาชีพรับจ้างตัดเย็บเสื้อผ้าที่รับช่วงมาจากโรงงานอุตสาหกรรมในยุคเริ่มต้นอุตสาหกรรมในประเทศไทย ในยุคที่เป็นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า (ระหว่าง พ.ศ.2500-2520)

พอได้จากเธอไปตั้งแต่เล็ก ๆ ทำให้ขาดเสาหลักในครอบครัว บางช่วงชีวิตต้องไปอยู่ศรีสะเกษราวหนึ่งปีแต่ก็หนีกลับมาที่บางเขนเช่นเดิม ได้เรียนตามพื้นฐานที่รัฐจัดสรรให้ การเปลี่ยนโรงเรียนบางครั้งก็มาจากการพัฒนาการศึกษาในพื้นที่ที่ต้องการให้มีโรงเรียนมัธยม จึงยุบโรงเรียนประถมที่เธอเรียนและย้ายเธอไปมาหลายโรงเรียน เธอไร้ซึ่งหลักประกันชีวิตมาตั้งแต่เด็กจนถึงปัจจุบัน “เธอ” ใช้ชีวิตอยู่ตัวคนเดียว และยังเป็นผู้อุปการะเรื่องอาหารให้กับหมาและแมวจรจัดทั้งซอยที่คอยรับการดูแลจากเธอ ไม่เพียงแค่อาหารเท่านั้น การรักษาพยาบาล การฉีดวัคซีน กำเนิดให้พวกสัตว์จรจัด เธอเป็นคนทำทั้งสิ้น และอาชีพหลักของเธอเป็นแม่บ้านของบริษัททำความสะอาด นั่นคือชีวิตแสนธรรมดาที่เธอให้ทุกคนได้รับรู้

เธอมีชีวิตอีกพื้นที่ทางสังคมคือ “นางแบบเพื่อวาดภาพเปลือย” สำหรับศิลปิน และสถาบันการศึกษาทางศิลปะ ที่ยังคงทำงานนี้อยู่จนถึงอายุ 60 ปี (พ.ศ.2558) การเริ่มต้นจากที่เธอได้ไปเรียนที่โรงเรียนการฟ้อนรำของรัฐ (นามสมมุติ) ที่ใจกลางพื้นที่อนุรักษ์นิยม เธอมีชีวิตวัยรุ่นที่ต้องทำงานหาเงินเรียน ประกอบกับเธอมีแฟนเรียนที่วิทยาลัยเพาะช่าง วันหนึ่งในปี พ.ศ.2520 (เธอจำได้อย่างแม่นยำถึงวันที่เริ่มอาชีพ) แฟนของเธอที่เรียนอยู่โรงเรียนศิลปะต้องหานางแบบเพื่อวาดภาพเปลือยในชั้นเรียนวิชาวาดภาพเปลือย เธอจึงได้รับการชักชวนให้มาเป็นแบบวาดภาพ ซึ่งเธอก็เต็มใจเพราะไม่คิดว่าเป็นการเสียหายอะไร ด้วยเหตุว่าไม่มีใครรู้จักเธอ ซึ่งขณะนั้นเธอต้องทำงานไปด้วยเรียนไปด้วย เธอได้เงินจากการเป็นแบบเปลือยในวันนั้น 500 บาท ซึ่งต้องนั่งเป็นแบบประมาณ 2 ชั่วโมงในท่าเดียว เธอบอกว่าค่าตอบแทนที่ได้สำหรับ 2 ชั่วโมงนับว่าดีมาก (เพราะในขณะนั้นกัวยเดี่ยวขามละ 5 บาท)

ชีวิตของเธอที่เริ่มต้นอาชีพนั้นเป็นชีวิตในสังคมไทยช่วงทศวรรษที่ 2520 ซึ่งกำลังถึงจุดอิมิตัวจากนโยบายการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า¹² ที่เป็นสังคมแบบอนุรักษ์นิยม ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ.2500 ได้เกิดพื้นที่ประเทศไทยใหม่ในช่วงเวลานั้น ซึ่งเรียกกันว่า “ยุคพัฒนา” ได้สร้างความหมายของความเป็นไทยขึ้นมาใหม่อย่างหลากหลาย

ผลของการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้านั้นไม่ใช่แค่การบริโภคสินค้าอุตสาหกรรมเท่านั้น ยังเป็นการผลิตอุดมการณ์ความเป็นไทยควบคู่ไปด้วย และเป็นความเป็นไทยที่เชิงอนุรักษ์นิยมใหม่ เช่น การเกลียดกลัวประเทศเพื่อนบ้าน ความหวาดระแวงเรื่องความเป็นอื่นที่ไม่ใช่ไทย ความใสใจสัญชาติเชื้อชาติจนเกินเหตุ การสร้างวันสำคัญใหม่ ๆ เช่น วันพ่อแห่งชาติ วันแม่แห่งชาติ วันเด็กแห่งชาติ (2502) การสร้างประเพณีใหม่เกี่ยวกับสถาบันหลัก การสร้างกำแพงภาษาสำหรับสินค้าฟุ่มเฟือยจากต่างประเทศ สนับสนุนสินค้าไทย และกำหนดอาชีพต้องห้ามสำหรับคนต่างชาติ รวมถึงความสะอาด สุขภาวะพลเมืองและการสาธารณสุข การท่องเที่ยว (เกิดปฏิทินชีวิตที่มีวันหยุด) วัฒนธรรมเวลาว่าง การสื่อสารเช่นโทรทัศน์ ที่แพร่ภาพในปี พ.ศ.2498 การศึกษาที่ปรับหลักสูตร พ.ศ.2503 มาเป็น พ.ศ.2521 ซึ่งได้ดำเนินการ

มาตั้งแต่ พ.ศ.2518 เป็นการศึกษาที่สร้างขึ้นโดยกลุ่มคนที่ไปศึกษาต่างประเทศ ช่วง พ.ศ.2500-2504 มีวิชาที่เพิ่มเข้ามาคือพุทธศาสนา และตัดวิชาหน้าที่พลเมือง ออกไป การผลิตความเป็นไทยในช่วงก่อนทศวรรษที่ 2520 นั้นเป็นส่วนหนึ่งของการประกอบสร้างชีวิต “เธอ” ด้วยเช่นกัน ซึ่งในขณะนั้นกลุ่มลูกศิษย์ศิลป์ พีระศรี ก็ได้เริ่มสร้างความเป็นไทยใหม่ด้วยศิลปะ (ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์, 2552: 202)

ภาพที่ 2 ภาพที่ชื่อ woman โดย อารี สุทธิพันธุ์ วาดขึ้นในปี พ.ศ.2503 ที่มหาวิทยาลัย แห่งมลรัฐอินเดียน่า และนำมาจัดแสดงอีกครั้งที่ประเทศไทยในปี พ.ศ.2504 นับเป็นการเริ่มต้นศิลปะแบบ American Expressionist ในยุคแรกของไทย

ในต้นทศวรรษที่ 2520 สังคมการเมืองไทยในขณะนั้นอยู่ในยุครัฐประหาร หลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 การผลิตในสังคมไทยนั้นรัฐสนับสนุนการผลิต เพื่อใช้สำหรับตลาดภายในประเทศ ผู้คนได้บริโภคสินค้าอุตสาหกรรมที่ไม่มี คุณภาพ¹³ สินค้านำเข้ามีราคาแพงมาก นักเรียนศิลปะที่จบการศึกษาไปนั้นเน้นการ ไปเป็นครูสอนศิลปะในโรงเรียนเป็นส่วนใหญ่ และเกือบทั้งหมดเป็นข้าราชการ และ

ครูที่จบพื้นฐานทางศิลปะทั้งหมดเรียนมาทางช่างทุกคน ดังนั้นการเรียนการสอนวิชาศิลปะจึงถูกครอบงำด้วยวิชาช่างเพื่อผลิตคนออกไปเป็นแรงงานเฉพาะทางเท่านั้น “เธอ” จึงเริ่มต้นการเป็นนางแบบเพื่อสร้างช่างฝีมือในสังคมอนุรักษ์นิยมและทำให้เธอพบกับพื้นที่การเป็นนางแบบเพื่อวาดภาพเปลือยให้กับกลุ่มศิลปินที่ทำงานศิลปะแนว American Expressionist ที่ทำให้ชีวิตนางแบบของเธอมีสีสันที่ตื่นตาตื่นใจมาจนทุกวันนี้

นี่คือจุดเริ่มต้นชีวิตของเธอจึงมีอีกด้านหนึ่งที่ต้องปกปิด ลึกลับ และไม่มีใครเข้าใจ ทุกคนคิดว่าเธอมีชีวิตที่ล้มเหลวไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตเช่นญาติคนอื่น ๆ ไม่ได้สร้างครอบครัวตามค่านิยมของพลเมืองรัฐที่ดี เหตุเพราะการปกปิดอาชีพนี้อาจทำให้เธอถูกตราหน้าและสังคมรังเกียจ แต่จะทรนทนกันในช่วงการศิลปะที่จำกัดไม่เกิน 10 คนเท่านั้น นั่นคือเธอมีอาชีพที่เป็น “นางแบบเปลือยสำหรับวาดภาพ” ซึ่งเป็นอาชีพหลักในการดำรงชีวิตมากกว่า 38 ปี และในวันที่สี่มกราคม (พฤศจิกายน พ.ศ.2558) เธอก็ยังรับทำงานนี้อยู่ อาชีพนี้น่าจะสามารถสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัวที่ลำบากได้หลายคน โดยไม่มีใครสงสัยเลยว่าได้เงินมาจากไหน

การขุดชีวิตแรงงาน (ร่างกาย) ตัวเองเพื่อสร้างร่างกายที่เป็น “ทุน”

ในประเด็นการสร้างทุนร่างกายจากแรงงานนั้น ร่างกายที่บรรจุคุณค่าทางสัญลักษณ์ที่ทุนทางร่างกายได้แปรเปลี่ยนไปเป็นทุนทางเศรษฐกิจโดยร่างกายจะมีตราประทับของชนชั้นอยู่บนตัว ในกรรมกรร่างกายเป็นเครื่องมือในการทำงานแลกเปลี่ยนเป็นค่าจ้าง และร่างกายเป็นโครงการที่ต้องมีการพัฒนาน้อยและจำกัดมากกว่าคนชนชั้นที่มีอำนาจทางทรัพยากร ที่ทำให้ร่างกายเป็นโครงการได้หลายทางกว่าด้วยการเลือกไลฟ์สไตล์ตามปรารถนา (สายพิน ศุภพถมงคล และคณะ, 2541: 33-36) แต่สำหรับเธอผู้ใช้แรงงานร่างกายเพื่อเป็นแบบนั้น ได้สร้างทุนที่แฝงฝังในร่างกาย ยกกระดับแรงงานของตนจนเป็นแรงงานที่เชี่ยวชาญมากขึ้น ทั้งนี้ด้วยการสนับสนุนจากแนวคิดทางศิลปะอีกทางหนึ่งด้วย ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

จากวันนั้นที่เป็นนางแบบเพื่อการวาดภาพในโรงเรียนศิลปะ “เธอ” ก็ได้รับงานอย่างต่อเนื่อง เป็นการบอกปากต่อปากในหมู่อาจารย์สอนศิลปะว่ามีนางแบบสำหรับวาดภาพที่มีความสามารถและเต็มใจรับงาน ซึ่งอาจารย์ที่จบการศึกษาปริญญาโททางศิลปะ (คนที่สองของประเทศไทย) จากอเมริกา¹⁴ ก็เป็นหนึ่งในนั้น แต่การมาเป็นแบบให้มันแตกต่างจากที่อื่น ๆ คือต้องให้นางแบบเปลี่ยนท่าทุกห้านาที บางครั้งก็เร็วกว่านั้น เมื่อถามว่าชอบแบบไหนมากกว่ากัน เธอบอกว่า

“ชอบแบบเปลี่ยนท่าบ่อย ๆ มากกว่า เพราะไม่่วงและสามารถสร้างท่าทางให้คนวาดได้มากกว่า”

เธอเป็นแบบให้ทั้งโรงเรียนในระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เธอพบความหลากหลายแนวทางการวาดภาพที่แตกต่างกันในแต่ละแห่ง แต่ก็ไม่ได้สนใจว่าความแตกต่างนั้นจะมีที่มาของแนวทางการเรียนการสอนหรือลัทธิศิลปะแต่อย่างใด เธอมีความคิดเห็นแค่ว่าชอบหรือไม่ชอบเท่านั้น เธอบอกว่า

“กลุ่มคนเรียนจบอเมริกาและอาจารย์ฝรั่งจะให้เปลี่ยนท่าเร็ว ๆ แตกต่างจากอาจารย์คนไทยอื่น ๆ จะเป็นท่าเดียว นั่งหรือยืนนาน ๆ”

การที่เรียนนาฏศิลป์แนวประเพณีของไทยทำให้เธอได้เปรียบกว่านางแบบคนอื่น เพราะเธอได้รับการฝึกฝน “การดัดตน” เพื่อแสดงท่ารำที่มนุษย์ปกติที่ไม่ฝึกไม่สามารถทำได้ เพราะการแสดงเพื่อรำจริงไว้เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของจักรวาลนั้น ต้องมาจากการฝึกฝนอย่างพิถีพิถัน ซึ่งเธอได้รับจากโรงเรียนนาฏศิลป์แนวประเพณี ทำให้เธอสามารถแสดงท่าทางสำหรับวาดภาพได้เป็นอย่างดี การฝึกฝนร่างกายอย่างมีระเบียบแบบแผนจากการฝึกนาฏศิลป์เป็นพื้นฐานอย่างดีในการเป็นนางแบบเพื่อการวาดภาพ ในขณะที่เธอเริ่มอาชีพการเป็นนางแบบนั้น สังคมไทยก็ได้เปลี่ยนแปลงการผลิตจากการที่ผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้ามาเป็นการผลิตเพื่อการส่งออก โดยเริ่มขึ้นตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา

ก่อนที่ประเทศไทยจะมีนโยบายการผลิตเพื่อการส่งออกนั้น สืบเนื่องจากผลของสงครามเย็นที่มีการแบ่งค่ายเพื่อแย่งชิงประเทศต่าง ๆ เข้าเป็นพวกพ้อง การเข้ามาให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาประเทศ จนเกิด “วาทกรรมการพัฒนา” ขึ้นในประเทศที่เคยเป็นอาณานิคม และหมายรวมถึงประเทศไทยด้วยที่ตกอยู่ภายใต้วาทกรรมเช่นนี้ เพื่อรับความช่วยเหลือจากประเทศตะวันตก ในประเด็นนี้ทำให้การก้าวเข้าสู่ยุคหลังอาณานิคมของไทยชัดเจนขึ้น แต่กระนั้นก็ยังเป็นเพียงจุดเริ่มต้นเท่านั้น การก้าวเข้าสู่ยุคหลังอาณานิคมของชาติที่ไม่เคยเป็นอาณานิคม ความเป็นยุคหลังอาณานิคมจะสมบูรณ์แบบก็ต่อเมื่อกลุ่มคนที่เคยได้รับทุนความช่วยเหลือไปศึกษาต่อ ไปดูงาน และศึกษาด้วยทุนของตนเอง ได้กลับมาสร้างผลงานศิลปะและทำงานในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มครูผู้สอนศิลปะ เป็นข้าราชการ และทำงานศิลปะไปพร้อม ๆ กัน มีคนส่วนน้อยเท่านั้นที่มีความพยายามที่จะเป็นศิลปินอิสระ กลุ่มคนเหล่านี้ได้สร้างพื้นที่งานศิลปะขึ้นใหม่ในสังคมไทยช่วง พ.ศ.2504-2530¹⁵ เป็นจุดเริ่มต้นของศิลปะยุคหลังอาณานิคมของประเทศไทยที่ไม่เคยเป็นอาณานิคมเช่นประเทศไทย และส่งผลต่อกระบวนการสร้างศิลปะในยุคต่อมาอย่างชัดเจน ที่เกิดความสงสัยถึง “ความเป็นไทย” ในรูปแบบต่าง ๆ การสร้างความเป็นไทย เรื่องชาติ ศาสนา สถาบันทางสังคม ชนบทกับเมือง ท้องถิ่นกับโลกาภิวัตน์เกิดขึ้นตามมาในยุคที่เรียกว่าหลังสมัยใหม่ ซึ่งประกอบรวมการตั้งข้อสงสัยในกลุ่มศิลปินยุคหลังอาณานิคมที่เกิดขึ้นราวสามสิบปีและยังคงสืบเนื่องมีอิทธิพลอยู่ขณะนี้ (พ.ศ.2558)

ผลของการส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อทดแทนการนำเข้ามาถึงจุดอิ่มตัวและไม่สามารถขยายตัวไปได้อีก เนื่องจากตลาดภายในมีขนาดเล็ก อัตราการเจริญเติบโตของไทยลดลงในปี พ.ศ.2520 ที่เป็นผลมาจากนโยบายอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าและสภาวะการณ์โลกที่สินค้าปฐมภูมิมีการผันผวน และรัฐบาลต้องกู้เงินจากต่างประเทศมากขึ้นเพื่อสนับสนุนอุตสาหกรรมในประเทศ ทำให้อุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าถึงทางตัน (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546: 178) รัฐบาลได้ปรับเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาของชาติให้เป็น “ยุทธศาสตร์เติบโตด้วยการส่งออกสินค้าอุตสาหกรรม” โดยเริ่มตั้งแต่ทศวรรษที่ 2520 เป็นต้นมา ทำให้ได้ผลเกินความคาดหมาย เศรษฐกิจไทยเติบโตอย่างรวดเร็วในปี พ.ศ.2531 เศรษฐกิจ

ของไทยเติบโตสูงสุดตามกฎหมายภาคเอเชีย (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546: 179) การเติบโตในระยะแรกนั้นเป็นการใช้มาตรการเงินเชื่อราคาถูกแก่ผู้ส่งออก และลดภาษีการส่งออก ก็ไม่สามารถทำให้การส่งออกมีประสิทธิภาพมากเท่าที่ควร เนื่องจากเงินบาทผูกติดกับเงินดอลลาร์สหรัฐ และน้ำมันมีราคาแพง ดังนั้นรัฐบาลจึงประกาศลดค่าเงินบาทในปี พ.ศ.2524 ถึงสองครั้งในปีเดียวกัน และอีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ.2527 (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546: 185 และ 188) จึงประสบความสำเร็จ

การส่งเสริมอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออกทำให้เกิดการอพยพจากชนบทเข้ามายังกรุงเทพมหานครอีกครั้งเป็นระลอกที่ 2 เนื่องจากต้องการแรงงานราคาถูกในการผลิตเพื่อการส่งออก เราจะพบว่าวิถีการเหมาะสมช่วงการผลิตทำให้เกิดโรงงานเล็ก ๆ จำนวนมากที่ไม่มีสวัสดิการ รวมถึงแรงงานที่ไร้ฝีมือและความรู้เป็นจำนวนมาก การสิ้นสุดและลดลงของโรงงานขนาดเล็กเหล่านี้มีสองปัจจัยที่เป็นสองระยะคือระยะแรกเรื่องภาษีมูลค่าเพิ่มที่โรงงานขนาดเล็กเหล่านี้ต้องจดทะเบียนบริษัทเพื่อการหักภาษีมูลค่าเพิ่มของโรงงานใหญ่ และอีกครั้งหนึ่งคือการเกิดขึ้นของระบบประกันสังคม ทำให้โรงงานขนาดเล็กต้องเลิกกิจการเพราะไม่สามารถรับต้นทุนเหล่านี้ได้ ประกอบกับการสิ้นสุดการผลิตที่เน้นใช้แรงงานเป็นข้อได้เปรียบด้านราคา และการเปิดประเทศของจีนทำให้จีนทำสินค้าในรูปแบบเดียวกันได้ในราคาถูกมาก

ผลทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปทำให้อาชีพที่สังคมรับรู้ของเธอประสบชะตากรรมทางเศรษฐกิจไปด้วย เพราะเป็นการรับเหมาการตัดเย็บเสื้อผ้าจากโรงงานขนาดใหญ่ อีกทอดหนึ่ง เมื่ออุตสาหกรรมของประเทศได้เปลี่ยนแนวทางไป และอุตสาหกรรมสิ่งทอเป็นอุตสาหกรรมหนึ่งที่กำลังอยู่ในภาวะขาลงในทศวรรษที่ 2520 ดังนั้นงานที่เคยเป็นอาชีพที่ทุกคนรับทราบก็จบลง แต่อย่างไรก็ตาม ทุกวันนี้หลังเลิกงานทำความสะอาดแล้วเธอยังทำงานรับซ่อมแซมเสื้อผ้าอยู่เป็นอาชีพเสริม ในขณะที่อาชีพจากบรรพบุรุษจบลง แต่อาชีพอีกด้านหนึ่งของเธอก็ก้าวหน้าอย่างมากบนฐานความเป็นไทยที่ถูกสร้างโดยศิลปิน

เมื่อการผลิตในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปเป็นการส่งออก การผลิตศิลปะได้เปลี่ยนไปเช่นกัน เธอได้ใช้ความสามารถในเรื่องนางแบบสำหรับวาดภาพ ทำให้เธอได้ไปในที่ที่ไม่เคยคิดว่าจะได้ไปหลายแห่ง เช่น การเข้ารับใช้เจ้านายชั้นสูงในการเป็นแบบวาดภาพในชุดไทยซึ่งเธอบอกว่าค่าตอบแทนสูงมาก และสถานที่ที่ประทับใจมากคือการเป็นแบบวาดภาพในสถานทูตต่างประเทศในประเทศไทยสองสามแห่ง เธอบอกว่า “เมื่อเป็นแบบวาดภาพแล้วเธอต้องสอนให้ชาวต่างชาติพอรำไทยอีกด้วย” เธอกล่าวด้วยความภาคภูมิใจว่า “ชาวต่างชาติเขาจะได้นำศิลปะไทยไปเผยแพร่” รวมถึงการเป็นแบบวาดภาพเปลือยในการสอนวาดภาพแก่คนต่างชาติ และสำหรับนักธุรกิจที่สนใจในการวาดภาพที่สนใจในการทำงานศิลปะเป็นงานอดิเรก ซึ่งทุกคนค้นพบว่างานศิลปะไม่ใช่เรื่องพรสวรรค์หรือเป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด แต่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ รวมถึงมีรูปแบบการเรียนรู้ที่เป็นขั้นตอน ก็สามารถสร้างผลงานศิลปะได้ ทั้งนี้เกิดจากกลุ่มคนศิลปินที่เชื่อมั่นในการศึกษาแบบพิพัฒนาการ (Progressive Education) ที่เป็นผลจากยุคสงครามเย็น¹⁶

“เธอ” ได้สร้างทุนที่แฝงฝังร่างกายของเธอด้วยการสร้างความเป็นมืออาชีพทางการสร้างสรรค์ท่าทางอย่างเป็นระบบ น้อยคนนักที่จะมีความสามารถเช่นนี้ และพร้อมที่จะแสดงท่าทางได้โดยไม่ต้องให้ศิลปินบอกหรือจัดทำ ทุกท่าที่เธอแสดงนั้นมีการเปลี่ยนท่าที่ชัดเจน เธอเล่าว่า

“เริ่มจากทำนั่งเท้าแขน นั่งชันเข่า 1 ข้าง ชันเข่า 2 ข้าง พับเพียบ
นั่งยกแขน นั่งบิดตัว ก้ม พับเพียบก้ม พับเพียบบิดมือข้างหน้า ยืน
ยืนยกแขน ยืนก้ม วิดน้ำ นอนเหยียด นอนตะแคง ท่าที่ยากที่สุดคือ
ทำนอนหงาย”

ความรู้ที่แฝงฝังในตัวนี้ได้กลายเป็น “ทุนจากประสบการณ์แรงงาน” ของเธอที่ได้เป็นการสร้างระบบการแสดงท่าในการวาดรูปที่ผลิตขึ้นจากการเรียนรู้และประสบการณ์ นอกจากการแสดงที่ยอดเยี่ยมแล้ว เธอยังมีความรู้ในการวิจารณ์ผลงานศิลปะภาพว่ารูปไหนดีหรือสวย ซึ่งเธอได้รับโอกาสจากอาจารย์ให้วิจารณ์รูปอยู่เสมอหลังจากการวาดภาพเสร็จแล้วทุกครั้ง รวมถึงสามารถแนะนำ

การเขียนภาพให้กับนักศึกษาด้วยระหว่างการพักและหลังจากที่วาดภาพเสร็จสิ้นแล้ว การสนทนามาถึงประเด็นเรื่องการวิจารณ์งานศิลปะ ผู้สัมภาษณ์ได้ถามความคิดเห็นต่อรูปภาพอาจารย์ที่เรียกใช้งานบ่อยที่สุด เป็นงานวาดภาพสีน้ำมันของเธอบอกว่า “รูปของอาจารย์มีจุดเด่นที่มีแรงและมีจุดถ่วงของภาพ หมายถึงจุดถ่วงของร่างกายในภาพ” ความสามารถอันเยี่ยมยอดนี้เองที่ทำให้เธอสร้างความเป็นมืออาชีพได้

ภาพที่ 3

“เธอ” ได้ถ่ายภาพลงหน้าปก
เอกสารศิลปศึกษาฉบับ พิสูจน์
ฉบับที่ 10 ปี พ.ศ.2526

วันนี้เราพบเธอหลังเลิกงาน แต่ก่อนที่จะได้พบนั้นความทรงจำในอดีต 30 ปีที่ผ่านมาของผู้เขียนได้กลับเข้ามาให้เห็นว่า แต่ก่อนนั้นเธอเป็นคนผอมไม่มีเนื้อหนังที่สมบูรณ์ อาจเป็นเพราะการที่ต้องทำงานหนักในชีวิตประจำวันก็เป็นได้ วันที่ให้สัมภาษณ์เธอมาพร้อมจักรยานแม่บ้านสีชมพูในเสื้อชุดพนักงานทำความสะอาด ร่างกายเธออ้วนขึ้นกว่าเดิม แต่ใบหน้าเธอไม่มีรอยเหี่ยวย่น เธอบอกว่า

“เดินทางมาทำงานด้วยจักรยานทุกวัน จากบ้านถึงที่ทำงานราวหนึ่งชั่วโมง บางครั้งก็ใช้จักรยานเพื่อเดินทางไปเป็นแบบที่ศาลาาเดินทางราวสามชั่วโมง เพราะนั่งรถประจำทางจะเหนื่อย”

เธอยังขุดรื้อแรงงานของตนเองอย่างต่อเนื่อง ใช้แรงงานเหมือนเครื่องจักรที่เป็นปัจจัยการผลิตของตนเอง ทั้งแรงงานในฐานะแม่บ้านทำความสะอาด แรงงานในการจัดการปัญหาสังคมในฐานะคนดูแลหมาแมวจรจัด การรับทำปักชุนแก๊สเสื้อผ้าที่ชำรุด และการเป็นอาสาสมัครหน่วยกู้ภัยในฐานะคนจัดการเก็บศพที่เกิดอุบัติเหตุ

ร่างกายและสังคมด้วยการพัฒนาเป็นสิ่งฉลาด

การทำงานที่ใช้ร่างกายในชีวิตประจำวันนั้นเป็นสิ่งที่เรียกว่า “วาทกรรมเรื่องความสะอาด” ทำให้เห็นว่าถ้าเปรียบเมืองเป็นร่างกายนั่น เมืองต้องมีคนจัดการดูแลสุขภาวะที่ดี รัฐเองนั้นไม่สามารถจัดการได้อย่างทั่วถึง ดังนั้นเอกชนและอาสาสมัครจึงเกิดขึ้นเพื่อจัดการให้เกิดสุขภาวะของเมือง เพื่อไม่ให้เมืองฉลาด ร่างกายก็เช่นกัน ร่างกายที่ไม่พัฒนานั้นเป็นร่างกายที่ไม่แข็งแรง รวมถึงมายาคติที่ว่าเรือนร่างจากสังคมด้วยพัฒนาจะเป็นเรือนร่างที่ป่าเถื่อน อันตราย ลึกลับ น่าพิศวง ฯลฯ (สายพิณ ศุภุทธมงคล และคณะ, 2541: 25) ดังเช่นการเล่นละครชาตรีนั้นตัวอักษรเองสามารถกล่าวคำหยาบโหดได้อย่างไม่อาย (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2541: 130-131) เป็นความฉลาดในทัศนะที่ไม่พัฒนา ป่าเถื่อน ไม่สะอาด กลายเป็นการสร้างอุดมคติของสังคมและได้สร้างพลเมืองขึ้นมาเช่น “เธอ” ที่มีหน้าที่เป็นฟันเฟืองเล็กๆ ที่ใช้ร่างกายและแรงงานเป็นเครื่องมือในการจัดการ “ร่างกาย (เมือง) ที่ฉลาด” นี้ด้วย

เธอเห็นว่าร่างกายของมนุษย์นั้นเป็นสิ่งที่มีความค่า เช่นร่างกายของเธอที่เป็นแบบในการวาดภาพ เธอจึงไปอบรมเป็นอาสาสมัครกู้ภัยในการจัดการเก็บศพที่เกิดอุบัติเหตุหรือตาย ที่มีหน้าที่ทำการจัดการศพตามหลักนิติเวชศาสตร์ เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ เมื่อเกิดอุบัติเหตุเธอจะได้รับการติดต่อเมื่อมีเหตุเกิดขึ้นทุกครั้ง และเธอต้องสามารถรับโทรศัพท์แจ้งให้ไปช่วยงานตลอด 24 ชั่วโมง เธอบอกว่าคนอื่นที่อบรมด้วยกันมีเป็นร้อยคน แต่เหลือเธอทำหน้าที่อยู่เท่านั้นในตอนนี้อย่าง “เพราะเธอทำได้ละเอียดมาก เช่นถ้ามันสมองกระจายก็จะเก็บได้หมด” แต่เธอขอไม่เก็บศพที่ตายหลายวันเท่านั้น

การดูแลสุนัขและแมวจรจัดในชุมชนเป็นหน้าที่ที่เธออาสาสมัครในการทำ เธอได้เงินมาากวันไหนก็สามารถจัดหาอาหารมาเลี้ยงกลุ่มสัตว์จรจัดในชุมชนได้มากขึ้น การเกิดขึ้นของสุนัขและแมวที่ไม่มีเจ้าของนั้นเป็นปัญหาของเมืองอย่างหนึ่ง ในชุมชนแออัดที่มีแต่แรงงานหาเช้ากินค่ำ ไม่สามารถมีวัฒนธรรมเวลาว่างในการเลี้ยงสัตว์ได้ แต่เมื่อมีสุนัขและแมวจรจัดเข้ามาอาศัยในพื้นที่ชุมชน ไม่มีกลไกในการจัดการและผลกระทบให้กับหน่วยงานราชการ เมื่อเกิดปัญหขึ้น ความวุ่นวายและความอูจาดของร่างกายสัตว์ เธอจะเป็นผู้จัดการร่างกายเหล่านั้น รวมถึงการทำหมันด้วยวิธีฉีดยาให้กับสัตว์ด้วยการเรียนรู้วิธีการจากหลานสาวที่เป็นสัตวแพทย์ ให้คำแนะนำวิธีการฉีดยา

เธอเห็นคุณค่าของการมีชีวิตด้วยตัวของตัวเอง ไม่ต้องพึ่งพาใคร ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ความฝันของเธอคืออยากทำศูนย์เด็กเล็กเพื่อดูแลเด็ก ๆ ที่พ่อแม่ไม่มีเวลาในการเลี้ยงลูกเพราะต้องทำงาน อยากจะให้รัฐบาลจัดหาที่ให้และเธอยินดีในการมาทำงานให้

ในส่วนอาชีพนางแบบนั้น เธอกล่าวว่าอาชีพนี้ต้องทำงานอย่างมีคุณธรรม เพราะเป็นการเสียสละร่างกายเพื่อการศึกษา และมากไปกว่านั้นร่างกายเธอเป็นวัตถุดิบสร้างความสำเร็จในการสร้างสรรคงานศิลปะ ร่างกายไม่ใช่ร่างกายธรรมดาแต่ร่างกายถูกทำให้เป็นวัตถุดิบในการสร้างงานศิลปะ เธอเคยแนะนำนางแบบถึงสามคนเข้ามาทำงานแบบเธอ แต่ไม่มีใครทำได้นานเท่าเธอ เพราะหลายคนไม่คิดว่าอาชีพนี้เป็นครูที่มีคุณธรรม เธอบอกว่า “นางแบบนั้นพานักเรียนหายไปทีละคนสองคน” เลยเหลือแต่เธอที่ทำงานอาชีพนี้อย่างยาวนานเพียงคนเดียว ในกรณีนี้คือนางแบบเองนั้นต้องใช้เรือนร่างที่เชื่อ่และมีการควบคุมความอูจาดที่เกิดขึ้นด้วยการควบคุมความต้องการทางเพศที่เกิดขึ้นในการทำงานด้วยเช่นกัน

“เงา” ที่มีค่ามากกว่าตัวตน “เจ้าของเงา”

เรือนร่างนักแสดงนาฏศิลป์นั้นมักจะผนวกความศักดิ์สิทธิ์ของครูและเทพลง ในเมื่อแต่งเครื่องแต่งกาย เป็นการผนวกรวมทำให้เรือนร่างนักแสดงมีอำนาจและคุณค่ามากขึ้น (ปริตตา เฉลิมเผ่า กอนันทกุล, 2541: 136-141) แต่สำหรับเธอนั้น เรือนร่างที่เป็นแรงงานนั้นเธอสร้างขึ้นมาด้วยประสบการณ์ของตนเอง แต่สำหรับผลงานศิลปะที่เป็น “เงา” นั้นกลับกลายเป็นผลงานศิลปะที่มีคุณค่ามากกว่าค่าจ้างแรงงานที่เธอได้รับ และในชีวิตจริงนั้นเธอไม่ได้รับการให้คุณค่าแก่ตัวเธอในฐานะต้นแบบของงานศิลปะเลย

สำหรับชีวิตครอบครัวนั้น แฟนที่เคยชักชวนให้มาเป็นแบบวาดภาพไม่ได้ใช้ชีวิตแบบครอบครัว “เธอ” เคยแต่งงาน แต่ไม่ได้อยู่ด้วยกันและไม่มีลูก ขณะนี้เธออยู่คนเดียวที่บ้านที่เป็นมรดกตกทอดจากบรรพบุรุษ ความต้องการที่อยู่คนเดียวเป็นแรงขับจากอาชีพที่เธอปกปิดการรักษาความลับของตัวเองในโลกที่สวยงามงดงามที่เป็นความจริงเสมือน หรืออาจหมายความว่าความจริงทั้งสองโลกก็ได้ด้วยการสลับมันด้วยความต้องการของตนเอง เธอกล่าวว่า “ชายเงาไม่ชายตัว” ไม่ใช่ครั้งแรกที่เธอกล่าวคำนี้ในการพบกัน สร้างข้อขบคิดมากมาย ในตอนแรกดูเหมือนว่าเป็นคำพูดที่ตาดๆ เพราะมีคำกล่าวทำนองนี้หลายสำนวนเช่น “ชายวิชาไม่ชายตัว” แต่เมื่อกลับมาขบคิดเรื่องนี้พบว่า การเป็นแบบวาดภาพเปลือยของ “เธอ” นั้นเป็นการใช้แรงงานเพื่อเป็นแบบให้ศิลปินสร้างเงาของเธอเอง จนเงานั้นกลายเป็นคนอื่น หรือจริง ๆ แล้ว “เธอ” ไม่ใช่มีชีวิตในสังคมที่เป็น “ป่าแม่บ้าน” พนักงานบริษัททำความสะอาดเท่านั้น แต่เป็นนางแบบเพื่อวาดภาพเปลือย เป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นมืออาชีพที่ทำงานมาอย่างยาวนาน และเป็นที่ต้องการของศิลปินและสถาบันการศึกษา ภาพเขียนที่เขียนจากเรือนร่างของเธอนั้นช่างสวยงาม มีคุณค่า และมีราคาแพงมากกว่าค่าแรงของเธอเองที่มาเป็นแบบ นั่นคือสิ่งที่ “เงา” ของเธอมีคุณค่ามากกว่าตัวตนจริง ๆ ที่จำเป็นต้องได้ รูปภาพที่วาดจากเธอนั้นจะไปแสดงยังที่ต่าง ๆ ไกลแสนไกล มีคนชื่นชมในคุณค่าทางศิลปะ ภาพของร่างเธอนั้นได้รับการทะนุถนอมอย่างดี ประดับไว้ในสถาบันอันทรงเกียรติหรือสถาบันศิลปะ “เงา” ของเธอนั้นสังคมให้คุณค่ามากกว่าตัวจริง

เงาจะเกิดได้เพราะมีแสงสว่าง ชีวิตเธอนั้นอยู่ในเงามืดของการพัฒนาเมือง ที่ทำลายความเป็นมนุษย์ ลดทอนให้เธออยู่ในพื้นที่ที่เรียกว่า “ชุมชนแออัด” ทั้ง ๆ ที่มันเคยเป็นพื้นที่ที่สวยงามมาก่อนในรูปแบบบ้านชนบทอยู่ริมคลอง ถนนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ผลักดันให้พื้นที่ของเธอกลายเป็นจุดอับและกลายเป็นสิ่งที่ไม่พัฒนา ในยุควาทกรรมการพัฒนาของชาติ การศึกษาที่ไร้ประสิทธิภาพที่มีแต่การแข่งขัน ต้องไปเรียนวิชาชีพที่ไม่ต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คำนวน แต่ต้องใช้ร่างกายในการทำมาหากิน ในโรงเรียนสอนฟ้อนรำของรัฐ ที่ถูกกล่าวว่า “เดินกินรำกิน”

ที่สถาบันการฟ้อนรำของรัฐคือพื้นที่ที่แสงสว่างบังเกิดด้วยหลักจารีตของวิชาที่ใช้แรงงานอย่างหนัก เป็นแรงงานที่ “ดัดเปลี่ยนให้ร่างกายของมนุษย์กลายเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างรัฐนาฏกรรม” เพื่อสร้างอำนาจรัฐให้คงอยู่ ร่างกายที่เคยเป็นของตนเองจึงไม่เป็นของตนเองอีกต่อไป การแสดงก็สร้างบุคลิกภาพที่สลบเข้าไปมาระหว่างตัวตนจริง ๆ กับตัวละคร การหลีกหนีจากตัวตนจริง ๆ ทำให้ “เธอ” รู้จักวิธีการเดินทางไปหาแสง แต่วิธีการของเธอนั้นเป็นการเดินไปอีกทางหนึ่ง อย่างอิสระ คือการเป็นแบบวาดภาพเรือนร่างด้วยแรงของตนเอง และเธอก็พบกับความสามารถที่เธอมีเมื่อพบกับกลุ่มคนที่เรียนศิลปะในสองรูปแบบ แต่ที่ “เธอ” สนใจมากที่สุดคือกลุ่ม “อเมริกันสคูลในประเทศไทย” คือคนไทยที่เรียนศิลปะแนวอเมริกันและยังทำงานแนวนี้เมื่อจบการศึกษากลับมายังประเทศไทยแล้ว มีการนำวิธีการสอน วิธีการคิดและการสร้างงานศิลปะโดยเฉพาะ “American Expressionist” เธอได้ร่วมขบวนการการสร้างภาพมนุษย์ในงานศิลปะกับกลุ่มนี้มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน จนสามารถมีความรู้ความเข้าใจจนสามารถให้คำแนะนำในการวาดภาพได้และประเมินคุณค่ารูปวาดนั้นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะการฝึกฝนจากศิลปินเองที่สอบถามความคิดเห็นจากผู้เป็นแบบทุกครั้งหลังการวาดภาพเสร็จสิ้น ทำให้เธอนำไปพัฒนาการแสดงท่าเพื่อการวาดรูปให้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

“เธอ” ได้พบกับแสงสว่างที่สร้าง “เงา” ที่มีคุณค่ามากกว่าตัวเจ้าของเงากลายเป็นงานศิลปะที่ตัวตนเจ้าของไม่อาจเปิดเผยให้ใครทราบได้ว่ามีตัวตนอีกคนหนึ่ง เงาทำให้เงากับตัวเจ้าของเงาไม่รวมกัน และบางครั้งเงานั้นดูสมจริงสวยงามมีคุณค่าที่ “เธอ” คิดว่าบางทีอยากจะเป็นเงาแต่ไม่สามารถกระทำได้ด้วยโครงสร้างครอบครัวยุคที่เป็นสังคมเครือญาติขนาดใหญ่

เธอคือ Adele Bloch-Bauer ไม่ใช่ Woman in Gold

การต่อสู้เพื่อแสดงถึงความเป็นตัวตนจริงของผู้หญิงที่เป็นแบบวาดภาพ บทความนี้ขอยกตัวอย่างจากภาพยนตร์เรื่อง Woman in Gold (2015) ที่เป็นเรื่องของผู้หญิงชาวเวียนนา ประเทศออสเตรีย ที่อพยพลี้ภัยมาอยู่ที่อเมริกาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งเป็นเรื่องจริงของ Maria Altmann ผู้หญิงเชื้อสายยิว เรื่องเกิดขึ้นเมื่อปี 1998 เมื่อประเทศออสเตรียได้มีการร่างกฎหมายใหม่เพื่อให้ความยุติธรรมแก่ผู้ที่เคยถูกปล้นจากกลุ่มนาซี ทำให้เธอกลับไปเพื่อทวงคืนทรัพย์สินของครอบครัวที่เคยถูกพวกนาซียึดไป ซึ่งสมบัติชิ้นนั้นคือภาพป่าของเธอเอง ที่วาดขึ้นโดยศิลปินชาวเวียนนาที่ชื่อ Gustav Klimt และในภาพยนตร์มีบทพูดว่า “ภาพนี้ถูกเรียกชื่อใหม่ว่า Woman in Gold”¹⁷ แต่สำหรับเธอแล้ว ภาพนี้คือภาพคนในครอบครัวของเธอ มีชื่อเรียกว่า Adele Bloch-Bauer แต่เรื่องราวไม่ได้ง่ายขนาดนั้น เพราะภาพนี้ถือว่าเป็นภาพที่สำคัญและเป็นหน้าตาของประเทศออสเตรีย ทำให้เกิดการต่อสู้ในชั้นศาลอยู่หลายปี จนเธอได้ครอบครองสมบัติของตระกูลเธออีกครั้ง

ภาพยนตร์เรื่องนี้ทำให้เห็นว่าผลงานศิลปะนั้นเมื่อมันกลายเป็นงานศิลปะแล้วก็จะห่างไกลจากความสัมพันธ์ดั้งเดิมของตัวแบบหรือคนที่ถูกวาดขึ้นมา และจะถูกเรียกชื่อใหม่ มีชีวิตใหม่ในฐานะทรัพย์สินสมบัติของมวلمانุษย์ ทั้งที่คนที่อยู่ในภาพวาดจะมีชีวิตความเป็นมาอย่างไร ครอบครัวมีใครบ้าง ประสบปัญหาอย่างไร ไม่มีใครสนใจ แต่เรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงคนในครอบครัวต่อสู้เพื่อให้ภาพวาดมีชีวิตในฐานะมนุษย์ที่มีเลือดเนื้อ มีครอบครัวจริงๆ

ทำให้เห็นว่า ผู้เป็นแบบวาดภาพนั้นสามารถมีชีวิตขึ้นมาในครอบครัวตนเองได้เช่นกัน ในฐานะมนุษย์ที่อยู่ในภาพนั้น ไม่ว่าผู้เป็นแบบจะใส่เสื้อผ้าหรือไม่ก็ตาม เราควรมาทบทวนและถกเถียงกันว่า ภาพผู้หญิงที่สวมเสื้อผ้านั้นมีสิทธิในการมีตัวตนและได้รับการยอมรับทางสังคมมากกว่า ผู้หญิงที่เป็นแบบเปลือยเพื่อวาดภาพที่กำลังกล่าวถึงในบทความนี้

ภาพที่ 4 ภาพ "Portrait of Adele Bloch-Bauer" 1907 painting by Gustav Klimt

ครูที่ไม่มีใครจัดพิธีไหว้ครู

“เธอ” ทำงานเป็นแบบวาดภาพและเข้าใจตัวเองว่าเป็นครู จากการที่ผู้จัดหาแบบมาไม่ว่าจะเป็นผู้สอนหรือศิลปินก็ตามนั้นได้กล่าวกับ “เธอ” ไว้เช่นนั้น และกล่าวตอกย้ำมาโดยตลอดชีวิตการทำงานเป็นแบบของเธอเอง เธอถือว่างานตรงนี้เป็นภาระอุทิศตนบำเพ็ญประโยชน์ให้เด็กได้เกิดการเรียนรู้

“เรื่องเงินทองนั้นเรื่องเล็ก ส่วนเรื่องการศึกษานั้นเป็นเรื่องใหญ่ เราจะเป็นตัวอย่างให้กับเด็กในรุ่นหลังว่างานตรงนี้นั้นการศึกษาเป็นหลัก อย่าคิดทำเพื่อเป็นความอยู่รอด”

คือคำกล่าวจากนางแบบวาดภาพเปลือยที่เคยตีพิมพ์ในบทความหนังสือพิมพ์ ทำให้เห็นถึงภาพการสร้างสถานภาพของตัวตนขึ้นมาเพื่อเปรียบเทียบกับอาชีพครู แต่ความจริงนั้นความเป็นครูต้องได้รับสถานภาพทางสังคมที่สูงส่ง แต่ครูที่เป็นนางแบบเปลือยนั้นไม่สามารถแสดงตนว่าเป็นครูได้เลยเมื่อไม่ได้เป็นแบบแล้ว ไม่มีพิธีกรรมใดๆ ในฐานะศิษย์กับครู ไม่มีพานดอกไม้ธูปเทียน ข้าวตอก ดอกเข็ม ดอกมะเขือ หญ้าแพรก มาไหว้ครู สำหรับนักศึกษาแพทย์ยังมีอาจารย์ใหญ่ที่อุทิศร่างกายให้กับการศึกษาในโรงเรียนแพทย์ ได้รับเกียรติในการระลึกถึงและการจากไปเสมอ แต่นางแบบเปลือยแบบของนักเรียนศิลปะไม่สามารถเป็นเช่นร่างกายอาจารย์ใหญ่ของนักเรียนแพทย์ได้ ทั้งๆ ที่การศึกษาทางวิภาคของการศึกษาทางการแพทย์เป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับการศึกษามาจากกลุ่มศิลปินในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ แต่สำหรับแบบวาดภาพนั้นไม่ได้กลายเป็นร่างที่เคารพบูชาเท่ากับร่างที่ตายแล้ว

“เธอ” เป็นครูในสองรูปแบบทางศิลปะ กล่าวคือในการเรียนศิลปะแบบหลักวิชา เธอจะเป็นครูที่ในความหมายของ “อาจารย์ใหญ่” คือเธอจะเป็นแบบในลักษณะทำทางเดียวตลอดการวาดภาพจนนักเรียนหรือศิลปินวาดภาพสำเร็จไม่มีการโต้ตอบหรือให้ความเห็นรูปวาด เพราะเธอกลายเป็นวัตถุทางศิลปะอย่างหนึ่ง ไร้ชีวิตและตัวตนที่แท้จริง การวาดเพื่อศึกษาร่างกายจากที่ตามองเห็นให้เหมือนเรือนร่าง

ที่เป็นแบบมากที่สุด ศึกษาล้ามเนื้อ ผิวหนัง แสงเงาตกกระทบ กายวิภาคที่สมบูรณ์แบบ ภาพที่วาดเธอนั้นมักกลายเป็นการสะท้อนสิ่งที่เธอเป็นอยู่ในปัจจุบัน ความเสื่อมโทรมของร่างกาย ตัวตนที่ต้องซ่อนความจริงบางอย่าง

สำหรับความเป็นครูอีกลักษณะทางศิลปะแบบอเมริกันนั้น เธอสามารถสร้างสรรค์ร่างกายในรูปแบบต่างๆ ได้อย่างอิสระ และเธอก็ฝึกฝนมันมาอย่างดี ทำให้เธอแสดงนั้นเป็นท่าทางที่นักศึกษาศิลปะและศิลปินสามารถวาดออกมาได้อย่างสวยงาม เธอสามารถที่จะได้ตอบและให้ความเห็นเกี่ยวกับภาพที่วาดได้ตลอดเวลา เธอชื่นชมและประเมินคุณค่ากับภาพที่วาดได้ ที่สำคัญคือภาพที่วาดนั้นเป็นการนำเสนอความรู้สึกรู้สึกต่อเงื่อนไขของมนุษย์ของศิลปินเองที่สวยงามตามแต่ทักษะของศิลปิน ดังนั้นภาพของกลุ่ม “อเมริกันสกุลในประเทศไทย” นี่จึงเป็นการนำเธอก้าวไปสู่พื้นที่ทางสุนทรียภาพมากกว่าการสะท้อนเนื้อหนังกลามเนื้อตนเองอย่างเหมือนจริง

บทสรุป ร่างกาย แรงงาน นางแบบ ศิลปิน และความเป็นเหยื่อ

ชีวิตของแรงงานผู้หญิงคนหนึ่งติดอยู่ภายใต้สภาวะของการพัฒนาและความเป็นตะวันออกที่สร้างโดยตะวันตก ทำให้เธอมีสองพื้นที่ทางสังคม ในมิติหนึ่งคือโลกที่สัมพันธ์กับสังคมเครือญาตินั้นเธอเป็นผู้เชี่ยวชาญความสะอาดและอาสาสมัครในการจัดการสภาวะผิดปกติในสังคม ส่วนอีกพื้นที่หนึ่งที่สัมพันธ์กับสุนทรียะทางศิลปะเธอเป็นแบบเพื่อการวาดภาพของกลุ่มศิลปินและนักศึกษา แต่ที่ประสบความสำเร็จทางอาชีพนี้ในกลุ่มของ “อเมริกันสกุลในประเทศไทย” มากกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง เนื่องจากเธอได้พัฒนาทักษะทางการเป็นแบบได้อย่างดียิ่ง ทั้งสองพื้นที่ทางสังคม ทำให้ร่างกายกลายเป็นความอุดมที่ต้องการพัฒนาให้ดีขึ้น

ศิลปินในกลุ่มที่บทความนี้เรียกว่า “อเมริกันสกุลในประเทศไทย” ได้สร้างภาพของเธอให้มีความทันสมัยในโลกสมัยใหม่ที่สอดคล้องกับอุดมการณ์สงครามเย็นที่สืบทอดมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นการสืบทอดด้วยการสร้างตัวตน “ความเป็นไทย”

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยกลุ่มคนที่ได้รับการศึกษาศิลปะจากอเมริกา ทั้งที่ขณะศึกษาอยู่นั้นได้สร้างภาพของความเป็นตะวันออกที่ “เสื่อมโทรม” “อูจาด” และ “ไม่ทันสมัย พ้นยุค” แต่เมื่อศิลปินกลับมายังพื้นที่ของความเป็นไทยกลับต้องสร้างความเป็นเรือนร่างของมนุษย์ที่มี “ความเป็นไทยใหม่” ในพื้นที่ของศิลปะให้มีความ “ทันสมัย สะอาด มองเห็นความเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน มีเหตุผล เป็นวิทยาศาสตร์” เป็นความกลบเกลื่อนหรือซุกซ่อนสิ่งตรงข้ามของผลงานศิลปะไว้เบื้องหลังอย่างชีวิตของนางแบบภาพเปลือยของเหล่าศิลปินที่ต้องเผชิญใน “ชีวิตนอกภาพวาดนั้น” ที่เป็นสิ่งตรงข้ามกับชีวิตในภาพวาด”

ร่างที่อูจาดกับการพัฒนากับร่างกายสุนทรียะและคุณค่า

ชีวิตของ “เธอ” นั้นไม่สามารถใช้เป็นแบบอย่างทางสังคมในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้ทุกกรณี บทความนี้อาจเป็นแค่ “นิทาน” หรือ “เรื่องสั้น” เท่านั้น เธอคือผลผลิตของสังคมที่อยู่ภายใต้การพัฒนาที่ทุกสิ่งถูกจัดการด้วยมาตรฐานตะวันตกทั้งสิ้น เธอได้รับผลนั้นต่อการสร้างชีวิตของเรือนร่างตนเองในการรับรู้ของเครือข่ายและชุมชนว่าเธอเป็นผู้ที่ไม่สามารถพัฒนาให้ก้าวไปกับสังคมที่ก้าวไปข้างหน้าได้อย่างเครือข่ายคนอื่น ๆ เพราะฉะนั้นเธอจึงมีหน้าที่ซ่อมแซมจัดเก็บและดูแลรักษาสังคมที่ไม่พัฒนาหรือความอูจาดต่าง ๆ ให้เรียบร้อยในเรือนร่างที่อูจาดกับการพัฒนา

ผลจากการฝึกฝนตนเองทำให้ร่างกายของเธอเพื่อการวาดภาพ แต่ไม่ใช่เพื่อร่างที่เป็นสถานภาพทางสังคม การฝึกฝนสร้างปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ที่สั่งสมและการเปิดโอกาสของศิลปินในการให้เธอฝึกฝนการแสดงความคิดเห็นทำให้ร่างของเธอในการเป็นแบบวาดภาพเป็น “ร่างอารยะ” ที่เคลื่อนไหวไปได้ไกลกว่าสวยงามกว่า และมีคุณค่ากว่าตัวตนในชีวิตจริง อาจกล่าวได้ว่า วัตถุที่เป็นศิลปะนั้นมีคุณค่ามากกว่าตัวตนที่เป็นแบบ

เรือนร่างทั้งสองของเธอนั้นเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างกัน ไม่สามารถรวมตัวกันได้ด้วยกฎเกณฑ์และโครงสร้างทางสังคมที่มีเครื่องมือที่เรียกว่า ศีลธรรม ขนบประเพณีไทย และความเป็นไทยที่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาในยุคสมัยของเธอ เช่นงานศิลปะจะมียุคสมัยของตัวเอง มนุษย์แรงงานของเธอก็มียุคสมัยของตนเองเช่นกัน แต่เป็นแรงงานที่ถูกกดทับไว้จนไร้เสียงไร้ที่ยืนในสังคม กลายเป็นแรงงานที่ถูกขูดรีดจากศิลปิน ถึงแม้จะได้ค่าตอบแทนที่สมกับแรงงาน แต่ผลงานศิลปะนั้นมีคุณค่ามากกว่าค่าแรงที่ศิลปินจ่ายไปโดยเธอไม่ได้รับเกียรติให้มีชื่อในภาพนั้นๆ เลย

การสร้างมูลค่าส่วนเกินของศิลปิน

ในการสร้างงานศิลปะที่ทุกคนเห็นว่าเป็นเรื่องธรรมดาที่ศิลปินเห็นโลกหรือธรรมชาติแล้วได้สร้างผลงานศิลปะขึ้นมาด้วยเทคนิควิธีการที่ฝึกฝนตนเอง รวมถึงความเชื่อเรื่องพรสวรรค์ที่มีเฉพาะตนเท่านั้นจนกลายเป็นความเหนือกว่าบุคคลธรรมดา ทั้งที่ผลงานนั้นไม่เคยถูกสร้างมาก่อนก็จริง แต่มันมีต้นทุนที่ประกอบสร้างขึ้นมาทั้งสิ้น แต่ต้นทุนเหล่านั้นก็มีมูลค่าและคุณค่าแตกต่างกันไป มากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับสังคมนั้นๆ ให้คุณค่า ความงามตามธรรมชาตินั้นก็สวยงามในตัวมันอยู่แล้ว ศิลปินจะสร้างคุณค่าให้กับผลงานที่ได้ถ่ายทอดธรรมชาตินั้นๆ ออกมาเป็นงานศิลปะที่มีมูลค่าเป็นของศิลปินเอง คุณค่างานศิลปะนั้นแลกเปลี่ยนเป็นทรัพย์สินเงินตราได้ถึงแม้ว่าจะมีคนให้ความหมายว่า “ศิลปินเป็นแรงงานอวัตถุ” (แก๊งกิกิติเรียงลาภ, 2557: 129-158) ที่ไม่ได้รับการดูแลสวัสดิการจากสังคม เป็นอิสระจากระบบก็ตาม แต่ศิลปินก็เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตคือตัวทักษะและอุปกรณ์ทางศิลปะที่เขาเปรียบตัวแบบทั้งที่เป็นวัตถุ และผู้คน (นางแบบเปลือย) ถึงแม้บางครั้งจะสร้างผลงานศิลปะโดยไม่ได้ใช้นางแบบเลยก็ตาม แต่ประสบการณ์ที่วาดนางแบบมาอย่างซ้ำของนั้นก็ฝังฝังอยู่ในตัวศิลปินเป็นทุนที่สะสมมาอยู่แล้ว ตัวแบบอื่น ๆ นั้นส่วนใหญ่ก็ได้รับการยอมรับและสามารถเปิดเผยตัวตนจริงได้ สร้างความเชื่อมโยงระหว่างตัวแบบกับผลงานได้¹⁸ แต่สำหรับสังคมไทยกับนางแบบเพื่อวาดภาพเปลือยนั้น

ตัวแบบเองไม่สามารถเชื่อมโยงตัวตนมนุษย์เข้ากับภาพเขียนได้เลย ด้วยอำนาจทางศีลธรรมของสังคมที่กำกับและการสร้างภาพว่าการเปลือยต่อหน้าผู้คนเป็นเรื่องอูจาด ไม่สมควรในบรรทัดฐานเป็นเรื่องไม่ธรรมดาของสังคม

“เรื่องธรรมดา” สร้างเหยื่อของสังคมและศิลปะ

ความรู้สึกว่าการเป็นนางแบบเป็นเรื่องธรรมดาของการวาดภาพไม่มีนางแบบคนใดโดยเฉพาะนางแบบเปลือยอย่างการมีส่วนร่วมในการสร้างงานศิลปะ สิ่งที่เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ขาดหายไปเหลือแค่ผลงานเท่านั้นที่เป็นจุดเป้าหมายของศิลปิน นางแบบเปลือยถูกกดทับและไร้อัตนด้วยคำว่าศีลธรรม ขนบประเพณี ความดีงาม และการพัฒนา ความเป็น “เธอ” สังคมได้ประกอบสร้างขึ้น เธอไม่ได้เป็นผู้เลือกที่จะใช้ชีวิตเช่นนี้ เธอไม่สามารถหลุดออกจากวงจรของ “เหยื่อแห่งยุคสมัยการพัฒนา” ดังนั้นบทความนี้จำเป็นต้องเขียนขึ้นเพื่อเปิดโปงระบบสังคมที่ประกอบสร้างอำนาจที่กดทับผู้คนให้สยบยอมเพื่อไร้อัตนจากการขูดรีดแรงงานของเหยื่อ ที่สำคัญจะส่งเสียงไปยังศิลปินที่ใช้แรงงานผู้คนหรือสร้างแรงบันดาลใจจากมนุษย์ด้วยกันหรือการใช้คำว่าแรงบันดาลใจจากศิลปะพื้นบ้าน ศิลปะของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ธำรงรักษาไว้มาอย่างยาวนาน ภูมิปัญญาชาวบ้าน มาเป็นรูปลักษณ์ของตัวเองเพื่อสร้างชื่อเสียงและรายได้โดยไม่ให้เขามีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์และผลประโยชน์แต่อย่างใด ดังนั้นการให้ความหมายของศิลปะในฐานะคนสร้างสรรค์จะต้องร่วมมือกันปรับเปลี่ยนวิธีคิดเพื่อช่วยเหลือเหยื่อเหล่านั้นให้มีชีวิตชีวาขึ้นมาในสังคมให้ได้ และบทความนี้เช่นกัน ก็ “ได้ใช้แรงงานของ “เธอ” เป็นเครื่องมือในการเปลือยเหล่าศิลปิน”

เชิงอรรถท้ายบท

- 1 บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งที่เกิดขึ้นระหว่างการทำงานวิจัยเรื่อง เปลือย(อุดมการณ์) อารี ที่ได้รับการสนับสนุนการวิจัยจาก มูลนิธิอารี สุทธิพันธุ์ และชมรมทัศนศิลป์ ประสานมิตร
- 2 อาจารย์ประจำสำนักวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง
- 3 อคิน รพีพัฒน์. 2551. หน้า 73
- 4 ผลงานของนักศึกษา สาขาเทคโนโลยีการโทรทัศน์และวิทยุกระจายเสียง คณะเทคโนโลยีสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร ที่ส่งเข้าร่วมประกวดในงานเทศกาลหนังสือครั้งที่ 18 ณ หอศิลปวัฒนธรรม แห่งกรุงเทพมหานคร ประจำปี 2557 สามารถดูได้จาก <https://vimeo.com/101619826>
- 5 สามารถชมการนำเสนอการวาดภาพและการแนะนำตัวนางแบบได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=Nm90HlIFZRw>
- 6 ธเนศ วงศ์ยานนาวา ได้อ้างอิงจาก Ruth Barcan, *Nudity: A Cultural Anatomy* (Oxford: Berg, 2004), p 32
- 7 American Expressionist หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่าเป็น Abstract Expressionist
- 8 ในเรื่องการสนับสนุนโดยหน่วยงานความมั่นคงของอเมริกาที่อยู่เบื้องหลังกิจการ และทุนให้ความช่วยเหลือ ได้กระจายไปทั่วประเทศไทยและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงวงการศิลปะด้วย ดังที่มีการออกมาอวยมรับกันเมื่อปีที่แล้วว่า ศิลปะแบบ American Expressionist และศิลปินอเมริกันบางคนได้รับการสนับสนุนจาก CIA (Sam Biddle. 1995. <http://www.independent.co.uk/news/world/modern-art-was-cia-weapon-1578808.html>) ในการเป็นหัวหอกสร้างคุณค่าทางความงาม ขึ้นมาเพื่อสู้กับคุณค่างานศิลปะแบบที่สังคมนิยมใช้ปฏิบัติการส่งเสริมอุดมการณ์ ที่สหรัฐอเมริกาเรียกว่า “ประชาธิปไตย”
- 9 Life Magazine July 17 1964
- 10 สรุปความจาก Filipino nude: the human figure in Philippine art and a portfolio of nudes โดย Alfredo Roces Philippines: Vera-Reyes, 1977

- 11 บทความนี้ได้ใช้คำว่า “อเมริกันสกุลในประเทศไทย” ในความหมายที่ว่ากลุ่มคนที่ได้ไปศึกษาด้านศิลปะในสหรัฐอเมริกา ที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปะนำมาสร้างงานและถ่ายทอดผลงานอย่างต่อเนื่องเพื่อให้แตกต่างจากกลุ่มศิลปะแนวหลักวิชา (academic) ที่เป็นศิลปะแนวทางยุโรปที่มาจัดการเรียนการสอนในประเทศไทย ก่อนหน้านักกลุ่มนักเรียนศิลปะจากอเมริกา คำนี้ได้สร้างขึ้นมาใช้ในบทความ มาจากผลของภัณฑารักษ์งานนิทรรศการ “ภาพสะท้อนประสบการณ์จากอเมริกาของศิลปินไทย” ในปี พ.ศ.2529 ณ หอศิลป์ พีระศรี โดยมีการคัดเลือกศิลปินที่เคยไปศึกษาหรืออบรม ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา 30 คน (แต่มีศิลปินแสดงผลงานศิลปะ 24 คน) ซึ่งในขณะนั้นกลุ่มคนเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในวงการศิลปะของประเทศไทย โดยกลุ่มศิลปินทั้งหมดนี้ได้เดินทางไปยังสหรัฐอเมริการะหว่าง พ.ศ.2501-2529 (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2529: 18-27) ทำให้เห็นว่าการได้รับการศึกษาศิลปะจากอเมริกานั้นมีศิลปินจำนวนไม่มากนักเมื่อเทียบกับจำนวนศิลปินที่มีอยู่ในขณะนั้นของไทย และในบทความนี้จะกล่าวถึงศิลปินที่มีแนวทาง American Expressionist เป็นหลัก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของศิลปินแนวอเมริกันในประเทศไทยที่มีความหลากหลาย
- 12 สังคมไทยได้แปรเปลี่ยนจากเกษตรกรรมที่มี “ชาวนาอิสระ” มาเป็นยุคอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500-2520 นั้น ทำให้มูลค่าเพิ่มของรายได้ประชาชาติที่ภาคอุตสาหกรรมสูงกว่าเกษตรกรรม ด้วยสภาวะขบเซาทางเศรษฐกิจโลก การค้าขายข้าวในตลาดโลกไม่ได้ขยายตัวอย่างมาก ประกอบกับสงครามเกาหลีก่อนทศวรรษที่ 2500 ทำให้รัฐบาลไทยภายใต้คำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญจากอเมริกาให้สร้างอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าอย่างเร่งด่วน ทำให้ตั้งแต่ทศวรรษที่ 2500 เป็นต้นมานั้น มีการอพยพของแรงงานที่เคยเป็นชาวนาอิสระเข้ามาทำงานยังโรงงานเป็นจำนวนมาก แต่อย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้านี้ไม่สามารถผลิตของที่มีคุณภาพได้จึงเป็นการทำลายระบบด้วยความที่มีราคาถูกแต่ไม่มีคุณภาพ ถึงแม้จะร่วมทุนกับต่างชาติก็ตาม นับว่าเป็นการเกิดขึ้นของบรรพบุรุษชนชั้นกลางในเมืองกลุ่มใหม่ที่ถูกละเลยกลายเป็นชนชั้นกลางและทำงานนั่งโต๊ะในเวลาต่อมา (ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์, 2546: 98-166) ทำให้ต้องการนักวิชาชีพเพื่อทำงานในระบบอุตสาหกรรมที่ทดแทนการนำเข้านี้เป็นอย่างมาก เช่น ช่างในโรงงาน วิศวกร นักการตลาด แต่สำหรับ

ศิลปกรรมแล้วนั้น การช่างและงานฝีมือก็เช่นกัน การใช้แรงงานที่ทำงานศิลปะที่ฝึกฝนจากโรงเรียนช่างและมหาวิทยาลัยก็เพื่อลดการนำเข้าจากต่างประเทศ การส่งคนไปศึกษายังต่างประเทศในช่วงนั้นก็เพื่อมาทดแทนในสิ่งที่ขาดแคลนเช่นกัน

- 13 จากนโยบายดังกล่าวก็ได้ขึ้นภาษีนำเข้าฟิล์มภาพยนตร์จากเมตรละ 2.20 บาท เป็นเมตรละ 30 บาท เหตุเพราะรัฐบาลธานินทร์ต้องการปกป้องวงการหนังไทย ทำให้มีการสร้างภาพยนตร์ไทยขึ้นมาจำนวนมาก กลางปีมีถึง 160 เรื่อง แต่เมื่อมาถึงยุคทศวรรษที่ 2520 ขอยกตัวอย่างในกรณีภาพยนตร์เรื่อง Star Wars ภาคแรก ฉายอเมริกาเดือนพฤษภาคม ปี 1977 (38 ปีที่แล้ว) ตอนนั้นด้วยการขึ้นภาษีที่เมืองไทย ทำให้สตูดิโอฮอลลีวูดไม่เอาหนังฝรั่งเข้ามาฉาย Star Wars เป็นหนึ่งในนั้นด้วย ด้วยความแรงของภาพยนตร์จึงเริ่มมีคนเอาวิดีโอเข้ามา แต่ที่หนักสุดคือสายหนังทางได้ลักลอบเอาฟิล์ม Star Wars เข้ามาฉายในโรงหัวเมือง แต่มั่วเปลี่ยนชื่อเป็น The War of the World ต่อมาสถานทูตอเมริกาตัดสินใจจัดรอบพิเศษในกรุงเทพฯ เพราะคนดูเรียกร้องมาก จัดฉายสองเรื่องที่ลิได้ คือ Star Wars กับ The Spy Who Loved Me วันเดียวเท่านั้น 30 พฤศจิกายน 2522 ปรากฏว่าคนจำนวนมากไปเข้าคิวตั้งแต่หกโมงเช้า ทั้งที่หนังรอบแรกเริ่มเที่ยง ตัวแพงมากคือ 50 100 และ 150 บาท จากปกติแค่ 20-30 บาท ในที่สุดบริษัทนำเข้าภาพยนตร์ต่างประเทศก็มีการนำเข้าภาพยนตร์ต่างประเทศในอัตราภาษีที่ปรับใหม่นี้จนกระทั่งในปี 2536 คณะกรรมการพิทักษ์อัตราภาษีศุลกากรมีมติให้ลดภาษีนำเข้าฟิล์มภาพยนตร์ที่ถ่ายทำแล้วในต่างประเทศ จากอัตราเดิมเมตรละ 30 บาท เหลือเมตรละ 10 บาทต่อเรื่อง ซึ่งโดยเฉลี่ยแล้วภาพยนตร์ความยาว 2 ชั่วโมง จะมีความยาวของฟิล์มประมาณ 3,000 เมตร จึงต้องเสียภาษีเรื่องละประมาณ 90,000 บาท เมื่อลดภาษีแล้วบริษัทที่นำเข้าจะเสียภาษีเพียง 30,000 บาทต่อเรื่องเท่านั้น
- 14 อาจารย์คนนี้จบการศึกษาจากโรงเรียนช่างและเรียนต่อวิทยาลัยวิชาการศึกษา จากนั้นได้รับทุนไปศึกษาต่อยังประเทศสหรัฐอเมริกา ได้รับอิทธิพลทางศิลปะจากแนวทาง American Expressionist และระบบแนวคิดทางการศึกษาที่เรียกว่า Progressive Education

- 15 ในบทความนี้พบว่า ข้อมูลที่ได้ในขณะนี้ว่าการแสดงผลงานศิลปะครั้งแรกของกลุ่มแนวอเมริกันสตูลนั้นได้จัดแสดงที่สำนักงานนักเรียนเก่าอเมริกัน (AUA) ในปี พ.ศ.2504 โดยอารี สุทธิพันธุ์
- 16 ปรัชญาการศึกษาแบบพัฒนาการของ John Dewey ที่กล่าวถึงการศึกษากับประชาธิปไตย การเรียนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง การศึกษาที่วัดและประเมินผลที่มีความเป็นวิทยาศาสตร์ เน้นการทดลองเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางการศึกษา โดยตั้งโรงเรียนทดลองขึ้นในคณะวิชาการศึกษาต่างๆ การศึกษาแนวนี้ใช้การบูรณาการองค์ความรู้ทางสังคมศาสตร์ ทางจิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์ พัฒนาการของมนุษย์ เทคโนโลยี มาสร้างระบบการศึกษาในโลกของประชาธิปไตย และใช้เป็นเครื่องมือในการโฆษณาเชื่อมโยงกับรัฐประชาธิปไตยทั่วไป ปรัชญาการศึกษานี้ได้นำมาใช้ในประเทศไทยที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร และได้แพร่กระจายออกไปจนเปลี่ยนระบบการศึกษาของไทยจากหลักสูตร พ.ศ.2503 มาเป็นหลักสูตร พ.ศ.2521 (พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง, 2558: 28)
- 17 ในบทภาพยนตร์ได้มีการเรียกชื่อภาพที่รู้จักกันดีในเวลาต่อมาในชื่อ “Portrait of Adele Bloch-Bauer” ว่า Woman in Gold ซึ่งในขณะนั้นทุกคนไม่ทราบว่าเป็นภาพวาดที่วาดจากผู้หญิงคนไหน จนเมื่อมีการฟ้องร้องเพื่อให้คืนสมบัติให้ครอบครัวเจ้าของภาพ ภาพนี้จึงมีชื่อของมนุษย์
- 18 ตัวอย่างภาพที่มีชื่อเสียงเช่นโมนาลิซ่านั้นก็มีความพยายามอธิบายถึงผู้หญิงคนที่เป็นแบบว่ามีความเป็นมาอย่างไร ทำให้ตัวแบบมีความสัมพันธ์กับงานศิลปะเป็นหนึ่งเดียว แต่สำหรับภาพเปลือยที่วาดขึ้นจากนางแบบนั้นไม่มีใครทราบที่มาที่ไป และยังเป็นกลุ่มอเมริกันสตูลในประเทศไทยแล้วนั้นไม่ได้สร้างให้มีลักษณะที่เหมือนต้นแบบแต่ประการใด

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. 2557. “เราทุกคนคือศิลปิน”: วัตถุดิบศึกษาว่าด้วยแรงงาน. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา* 33(2): กรกฎาคม-ธันวาคม 2557 หน้า 129-158.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. 2557. *เมื่อฉันไม่มีฉันฉันจึงเป็นศิลปิน*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สมมติ.
- ปริตตา เจลิ้มเผ่า กอนันตกุล. 2541. บทความเรื่อง ร่างในละครชาวบ้าน. ใน *เผยร่าง-พรางกาย*. หน้า 130-131. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. 2546. *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพ*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.
- พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง. 2558. *เปลือย(อุดมการณ์)อารี*. ชมรมทัศนศิลป์ ประสานมิตร และมูลนิธิอารี สุทธิพันธุ์. กรุงเทพฯ: บริษัทเซอร์ดัส เฟลส จำกัด.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. 2529. *ภาพสะท้อนจากประสบการณ์ในอเมริกาของศิลปินไทย Thai reflections on American experiences*. สำนักข่าวสารอเมริกัน. กรุงเทพฯ: สิริวัฒนาการพิมพ์.
- ไพศาล มีสุนทร. 2558. แรงใจในภาพฝัน The Great Expectation. *สูจิบัตรนิทรรศการศิลปิน* 2-30 พฤศจิกายน 2558. หอศิลป์มหาวิทยาลัยนเรศวร สถาบันแม่โขง-สาละวิน มหาวิทยาลัยนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก.
- ปิฎกพันธุ์ พจนะลาวัณย์. 2552. *การผลิตความหมาย พื้นที่ประเทศไทย ในยุคพัฒนา (พ.ศ.2500-2509)*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. 2537. *ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี วำลึก*. หนังสือเนื่องในวาระครบร้อยวัน ในการถึงแก่อนิจกรรม ศาสตราจารย์ ดร.สาโรจน์ บัวศรี. กรุงเทพฯ.
- สายพิน ศุพุทธมงคล และคณะ. 2541. บทความเรื่อง สำนวนทฤษฎีร่างกาย. ใน *เผยร่าง-พรางกาย*. หน้า 25. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ.

สืบสาย เพ็ญสมบุรณ์. 2541. การศึกษาวิวัฒนาการผลงานจิตรกรรมของอารี สุทธิพันธุ์ ตั้งแต่ พ.ศ.2504-2539. ปรินญานิพนธ์ หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอก ศิลปศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

อकिन รพีพัฒน์. 2551. วัฒนธรรมคือความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลีฟฟอร์ด เกียร์ช. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

ภาษาอังกฤษ

Alfredo Roces. 1977. *Filipino nude: the human figure in Philippine art and a portfolio of nudes*. Vera-Reyes, Philippines.

Sam Biddle. 1995. <http://www.independent.co.uk/news/world/modern-art-was-cia-weapon-1578808.html>